

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

Əlyazması hüququnda

Naibov Rizvan Hüseyn oğlu

(MAGİSTRANTIN A.S.A)

“İnnovasiya prosesinin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi yolları” mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisasın şifri və adı - 060405 İqtisadiyyat

İxtisaslaşma - İnnovasiyaların və layihələrinin idarə olunması

Elmirəhbər:

dos. Z.İ. Mirzəyev

Magistr proqramının rəhbəri:

i.e.d., prof. Həsənov H.S

Kafedra müdiri prof. K. A. Şahbazov

BAKI - 2018

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	3
I FƏSİL . İNNOVASIYA SİSTEMİNİN FORMALAŞMASININ NƏZƏRİ-METODOLOJİ ƏSASLARI.....	6
1.1. İnnovasiya anlayışının məzmunu və innovasiya sisteminin nəzəri-metodoloji aspektləri.....	6
1.2. İnnovasiya sistemi və innovasiya yönümlü iqtisadi inkişaf modelinə keçidin zəruriliyi.....	14
1.3. Dövlətin iqtisadi siyasəti və innovasiya fəaliyyəti	22
II FƏSİL. YENİ İQTİSADI ŞƏRAİTDƏ İNNOVASIYA SİSTEMİNİN İDARƏ EDİLMƏSİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ.....	29
2.1. . Milli innovasiya sisteminin formalaşması və inkişaf modellərinin təhlili.....	29
2.2. Milli innovasiya sistemində innovasiya infrastrukturunun müasir vəziyyəti və inkişaf problemləri.....	39
2.3. İnnovasiya prosesi və iqtisadi artım amilləri.....	50
III FƏSİL. MİLLİ İNNOVASIYA PROSESİNİN İDARƏ EDİLMƏSİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ.....	58
3.1.İnnovasiya yönümlü iqtisadi inkişafın stimullaşdırılması və innovasiya prosesinin idarə edilməsi istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi.....	58
3.2. Azərbaycanda innovasiya yönümlü inkişaf strategiyasının formalaşması və milli innovasiya prosesinin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri.....	64
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR.....	71
İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.....	74
PE3IOME.....	76
SUMMARY.....	77
REFERAT.....	78

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı.Müasir dövrdə beynəlxalq aləmdə gedən iqtisadi inkişaf prosesləri, Azərbaycana da öz ciddi təsirini göstərir. Belə təsir birmənalı olaraq özünü sosial-iqtisadi inkişaf, cəmiyyətin demokratikləşməsi, ictimai və idarə proseslərin təkmilləşməsində əks etdirir. İnkişaf prosesləri arasında əsas təsir amili kimi, elmi texniki tərəqqi innovasiya amilləri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, məhz innovasiya və elmi texniki tərəqqiyə bəşəriyyətin , cəmiyyətin ,sosial -iqtisadi proseslərin əsas inkişaf meyllərini müəyyən etməklə aparıcı qüvvə kimi çıxış edir. Ölkəmizin müasir və perspektiv inkişafında davamlı sosial iqtisadi yüksəlişin təmin edilməsində innovasiya fəaliyyəti və innovasiya proseslərinin idarə edilməsinin müasir tələblərə uyğun təşkili və mütəmadi təkmilləşdirilməsi ilə sıx əlaqədardır. Belə ki, ictimai, iqtisadi və sosial həyatda innovasiya fəaliyyəti və innovativ proseslərin nəticələrindən, niyyətlərindən istifadə edən ölkənin perspektiv inkişaf istiqamətlərinin müəyyən edilməsinə, eləcə də intellektual potensialın üzə çıxarılmasına, idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsinə , innovasiyalı iqtisadiyyatın qurulması və rəqabət qabiliyyətli, elmtutumlu məhsul istehsalının təmin edilməsinə öz müsbət təsirini göstərir.

Sadaladığımız bütün bu amillər nəzərə alınmaqla Azərbaycan Respublikasında innovasiya fəaliyyətinin inkişaf zərurətini əsas götürərək, onun davamlı formada həyata keçirilməsi məqsədilə bir sıra tədbirlər icra edilir.

Müasir dövrdə iqtisadi fəaliyyətdə yeni texnologiyaların sürətlə dəyişən tələbə cavab verməsi, dünya standartlarına uyğun yeni məhsulların yaradılması, yeni texnologiyaların tətbiqi, innovasiyalı inkişafın rolunu daha da artırır.

Ölkəmizdə son illərdə. müxtəlif sferalar üzrə innovativ yanaşmadan istifadə üçün əlverişli mühitin formalaşması ilə əlaqədar çox ciddi addımlar atılmışdır. Sadaladığımız bütün bu amillərə əsasən qeyd edə bilərik ki, tədqiqat işi olduqca aktual hesab edilir.

Tədqiqatın məqsədi və qarşıya qoyulan vəzifələr. Tədqiqat işinin məqsədi ölkəmizdə innovasiya meyilli iqtisadiyyatın intensiv inkişafına, onun rəqabət qabiliyyətliliyinin yüksəldilməsi, innovasiya proseslərinin idarə edilməsi istiqamətində meydana çıxan problemlərin həlli və innovasiya prosesinin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi təşkil edir. Sadaladığımız bu məqsədlərə uyğun müəyyən vəzifələrin yerinə yetirilməsi zərurəti yaranır ki, bunlar aşağıdakılardan ibarətdir :

- İnnovasiya sisteminin nəzəri metodoloji aspektlərinin müəyyən edilməsi ;
- Milli innovasiya sisteminin inkişaf modellərinin təhlili və innovasiyalı iqtisadi inkişaf modelinə keçidin zəruriliyi ;
- Dövlətin iqtisadi siyasətində innovasiya fəaliyyətinin əhəmiyyəti;
- İnnovasiya fəaliyyətinə iqtisadi artım amillərinin təsirinin müəyyən edilməsi ;
- Ölkəmizdə innovasiya milli iqtisadi inkişaf modelinin stimullaşdırılması ;
- İnnovasiya prosesinin idarə edilməsinin təkmilləşdirilmə istiqamətlərinin müəyyən edilməsi ;

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqat işinin obyektini ümumilikdə innovasiya fəaliyyətinin təşkili mexanizmi və ya tətbiqi ilə əlaqədar ölkədə fəaliyyət göstərən müxtəlif strukturlar, predmetini isə innovasiya fəaliyyətinin formalaşması, tənzimlənməsi və innovasiyalı proseslərin idarə edilməsi üzrə inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi və innovasiya proseslərinin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi yolları təşkil edir.

Tədqiqatın nəzəri-metodoloji əsası. Tədqiqat işinin nəzəri metodoloji əsasını innovasiya proseslərinin idarə edilməsi üzrə Azərbaycan Respublikasında innovasiya fəaliyyətinin təşkili və tənzimlənməsinə istiqamətlənmiş hüquqi normativ sənədlər, metodoloji əsaslar , müxtəlif elmi tədqiqat işləri, qərarlar, proqramlar, innovasoya fəaliyyəti ilə bağlı müxtəlif klassik, neoklassik keynsçi,

monetar və digər məktəblərinin elmi tədqiqatları və bir sıra beynəlxalq təşkilatların innovasiya mexanizmi modelini metodikasını təşkil edir. Dissertasiya işinin tədqiq edilməsi zamanı ümumiləşdirmə, statistik təhlil, müqayisə, analiz və bir sıra metodlardan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın informasiya mənbəyi. Mövzuya uyğun olaraq müxtəlif ədəbiyyatlardan (rus, türk), statistik göstəricilərdən, internet saytlarından və digər vəsaitlərdən istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Tədqiqat işində bir sıra məsələlər təhlil edilmiş və buna müvafiq olaraq müxtəlif yanaşmaları şərh edilmişdir ki, bunları elmi yenilik kimi nəzərə almaq məqsəduyğun hesab edilərdi. Bunlara nəzər salmaq ;

- innovasiya fəaliyyəti ilə bağlı olan müxtəlif konseptual baxışların ümumiləşdirilməsi və mahiyyətinin konkretləşdirilməsi;
- innovasiya fəaliyyətinin tənzimlənməsi mexanizminin təkmilləşdirilməsi ilə əlaqədar müxtəlif fikirlər səsləndirilmişdir ;
- innovasiyalı iqtisadi inkişaf modelinə keçidin zəruriliyi əsaslandırılmışdır ;

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti. Tədqiqat işinin praktiki əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, tədqiqat işində əks olunan məsələlər ölkəmizdə innovasiya fəaliyyətinin təşkili və tənzimlənməsi mexanizminin formalaşmasında, inkişafında, innovasiya proseslərinin idarə edilməsi sisteminin təşəkkülündə istifadə edilə bilər. Bununla yanaşı, aparılan tədqiqat və araşdırmaları innovasiya nəzəriyyəsinin inkişafında fərqli dərəcələrin hazırlanmasına da xidmət edə bilər.

Dissertasiyanın quruluşu və həcmi. Dissertasiya işi giriş, 3 fəsil, 8 paragraf, nəticə və təklif, ədəbiyyat siyahısı, istinad edilən mənbələrdən ibarətdir.

I FƏSİL . İNNOVASIYA SİSTEMİNİN FORMALAŞMASININ NƏZƏRİ- METODOLOJİ ƏSASLARI

1.1. İnnovasiya anlayışının məzmunu və innovasiya sisteminin nəzəri- metodoloji aspektləri

İqtisadi ədəbiyyatlarda innovasiya anlayışına dair fərqli fikirlərə rast gəlmək olar. İnnovasiya latın sözü olub, “innovato”- yeniləşmə və yaxud yaxşılaşma mənalarını ifadə edir. İnnovasiya anlayışının tarixi kökləri nisbətən fərqlənsə də, bu anlayışa müxtəlif baxışlar və ümumi konseptual yanaşmalar mövcud olmuşdur. İnnovasiya fikrinin yaranmasının müxtəlif iqtisadi proseslərlə bağlılığını tarixi kontekstdə tədqiq etmək daha məqsədəuyğun hesab edilir. Hər şeydən öncə qeyd etməliyik ki, bu anlayışın formalaşmasının tarixi kökləri XVIII əsrə təsadüf edir. Hələ bu dövrdə fransız maarifçisi Jan Kondorse elmin, sənayenin innovasiya ilə əlaqəli olduğunu və onların fəaliyyətinə müsbət təsir etdiyini sübut etməyə cəhd göstərmişdir. Onun baxışlarına əsasən elmi nailiyyətləri, sənaye istehsalı, tətbiqi, iqtisadi inkişaf proseslərinin artımına şərait yaradır.

Adam Smitin də innovasiya anlayışları ilə bağlı öz baxışları xüsusi maraq kəsb edir. Belə ki, o innovasiyanın təkamülü prosesinin təşəkkül tapması və inkişafında texniki tərəqqinin səmərəli, məhsuldar əməyi, həmçinin onun bölgü və istifadəsinin zəruri hesab edərək, bütün bu amillərin istehsalın təkmilləşdirilməsinə və yeni məhsul istehsalına təsir etdiyini qeyd etmişdir. Adam Smitin innovasiya fəaliyyəti, elmi texniki tərəqqi ilə əlaqədar baxışlarına, ümumi şəkildə bu formada səciyyələndirə bilərik : əmək bölgüsü- məhsuldarlıq- gəlir - mexaniki inkişaf- texniki tərəqqi.

İnnovasiya ilə bağlı məsələləri daha geniş formada isə David Rikardo tədqiq etmişdir. Onun bu istiqamətdə konsepsiyasına görə ixtiraların və kəşflərin iqtisadiyyata və sənayeyə tətbiqi səmərəsinin nəticəsi özünü əməyin daha da dərinləşməsində, keyfiyyətin artırılmasında əks etdirir. Məhz təkamül prosesini və elmi texniki tərəqqi məsələlərinə olan dərin baxışlarla onun bu istiqamətdə

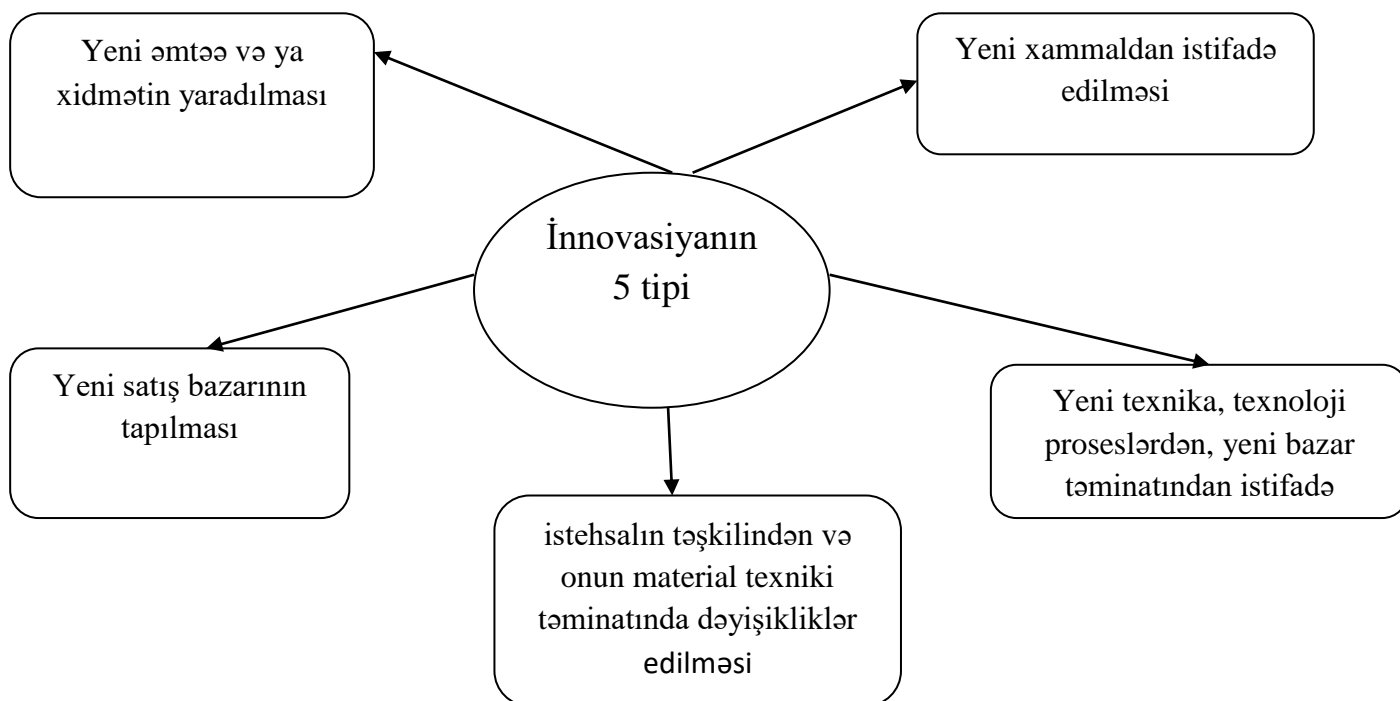
nəzəriyyəsinin yaranmasında baza rolunu oynamış , məhsul istehsalının dəyərinin texniki tərəqqi ilə əlaqəli olması ilə əlaqədar konseptual əsasları irəli sürməyə imkan vermişdir. Daha sonralar isə İ.A.Şumpeter öz nəzəri yanaşmasına əsasən, innovasiya ilə bağlı fikirlərini daha da inkişaf etdirmiş, eləcə də yeni məhsul satışı və xammal resurs bazarlarının əldə olunmasının texniki tərəqqi ilə üzvü sürətdə bağlılığını tədqiq etmişdir. Ümumilikdə, qeyd etməliyik ki, bu anlayışdan ilk dəfə XX əsrdə istifadə olunmuşdur. Belə ki innovasiya haqqında tədqiqatların əsasını qoyan Jozef Şumpeter özünün 1911-ci ildə nəşr etdirdiyi “İqtisadi inkişaf nəzəriyyəsi” əsərində innovasiya, yeni texnikadan istifadəni, innovasiya texniki dəyişikliyin iqtisadi təsiri kimi məsələlərlə innovasiyanı sistem dəyişiklik və proses kimi nəzərdən keçirmişdir. O, öz tədqiqatlarında sahibkarlıq sektorunun inkişafını daha müasir texnoloji avadanlıqların tətbiqi və elmi texniki tərəqqi nailiyyətlərinin tətbiq edilməsi ilə sıx bağlı olduğunu qeyd etmişdir. Elmi texniki tərəqqinin nailiyyətlərinin tətbiq edilməsi isə bu sahibkarlara daha üstün mövqedən çıxış etməyə şərait yaradaraq, birbaşa olaraq onların mənfəətlərinin və gəlirlərinin artmasına təsir göstərir. Burada Şumpeter innovasiya anlayışına sadəcə nəzəri deyil, həm də praktiki cəhətdən diqqət yetirərək, onu geniş şəkildə təhlil etmiş , innovasiya və iqtisadi inkişaf arasındakı qırılmaz əlaqəni və gələcəkdə innovasiyanın sosial iqtisadi inkişafdakı rolundan da bəhs etmişdir.

Bununla yanaşı, o təsərrüfat fəaliyyətini 2 əsas cəhətini tədqiq etmişdir:

- gündəlik dövriyyə
- iqtisadi inkişaf

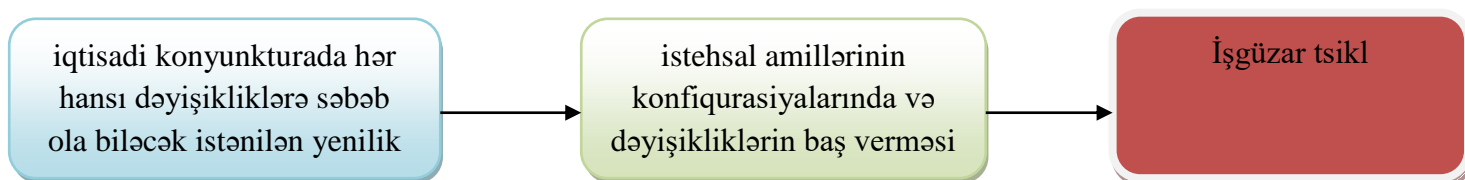
İnnovasiya prosesinə elmi texniki tərəqqinin nəticəsi kimi baxaraq, qeyd etmişdir ki, istehsal funksiyası yığıma təsir edən faktorların dəyişməsi uçot ilə məhsulun kəmiyyətinin dəyişməsini ifadə edir. Bir sıra yeniliklər vasitəsilə istehsalda dəyişikliklər edilməsini əsaslandırılmış və bunu yeni kombinasiyalar və iqtisadi inkişafda rolunu təsvir etmişdir. Onun bu cür dəyişikliklərin 5 tipini fərqləndirmişdir.

Sxem 1.1. Şumpetere görə innovasiyanın 5 tipi (5, 23)

O, apardığı tədqiqatlarda işgüzar tsiklların səbəbini innovasiya prosesində görürdü. Bununla o, sadəcə olaraq texniki kəşfləri və irəliləyişləri nəzərdə tutmurdu həmçinin yeni istehsal metodların, eləcə də yeni xammal növlərin nəzərdə tuturdu. Bu iqtisadi konyunkturaya təsir edə biləcək hər bir yeniliyi işgüzar tikin, potensial mənbəyi kimi dəyərləndirirdi. Məhz buna müvafiq qeyd edə bilərik ki, Şumpeter nəzəriyyəsini işgüzar tsiklində aşağıdakılar öz əksini tapmışdır.

Sxem 1.2. İnnovasiyalı idarəetmədə işgüzar tsikl

O, eyni zamanda innovasiya prosesində iqtisadi yüksəlişin əsas mənbəyini göstərərək qeyd edirdi ki, iqtisadi artım, istehsal prosesinin inkişafına texnoloji

avadanlıq da bir sıra sahələrdə mütəmadi olaraq baş verən dəyişiklik təkamül prosesi olmadan reallaşdıra bilməz. Bu amil özlüyündə bazarlarda münasib qiymətə və yüksək rəqabətli məhsulların çıxarılmasına, bazar sistemindən müasir tələblərin daha da təkmilləşdirilməsini və ümumilikdə istehlakçıların tələblərinə uyğun məhsul istehsalı ilə qarşılıqlı şəkildə əlaqəlidir. Bu zaman burada innovasiyanın rəqabət qabiliyyətinin inkişafında rolu onunla izah olunur ki, məhsul istehsalı və satışında qiymət amili və bazara münasib qiymətə keyfiyyətli məhsul çıxarılması, innovasiya amilinə görə çıxış edir.

Mövcud ədəbiyyatlarda innovasiya verilən təriflərin bir qismi bu formada ümumiləşdirə bilərik :

Şumpeter – innovasiya prosesini tətbiq etmək məqsədi ilə müxtəlif bazarların yaradılması, yeni istehlak əmtələrin və nəqliyyat vasitələrinin yaradılması və sənayenin təşkili formalarının dəyişdirilməsidir.

A.Marşall- qeyd etmişdir ki, innovasiya prosesi, iqtisadiyyatın ümumi təkamülünün və iqtisadi proseslərin sürətləndirici kimi çıxış edir və işgüzar fəaliyyətin əsas məzmununu təşkil edir

F.Valenta- innovasiya prosesini mənfi və müsbət sosial iqtisadi dəyişikliklərə səbəb olan müxtəlif istehsal üzvlərinin ilkin strukturların dəyişdirilməsi formasında şərh vermişdir.

V.Santo- İnnovasiya ixtira , kəşf və təlim nəticələrinin tətbiqindən müəyyən əlavə dəyər, mənfəət qazanmağa təmin edən texniki prosesdir.

D.M.Qivişiani –cəmiyyətin yeni ictimai tələbatı ödəmək məqsədilə yeni praktiki vasitələrin yaradılması və istifadəsi üzrə kompleks prosesdir.

S.V.İlenkova – idarəetmə obyektinin dəyişdirilməsi və müxtəlif ekoloji, elmi texniki, iqtisadi və digər sahələrini də əldə etmək məqsədi yeniliyin tətbiqinin son nəticəsi kimi çıxış edir.

Z.M.Nəcəfov- iqtisadiyyatın inkişafının yeni istiqamətdə olmaqla MİS çərçivəsindən dövlətinin müvafiq siyasətinin kompleks prosesidir.

T.N.Əliyev- İnnovasiya dəyişən şəraitə münasibət bildirməkdir və birliklərin yeni məhsul və xidmətə çevirməklə bağlı prosesdir.

M.Porter innovasiya anlayışına yanaşmasında xüsusilə qeyd etmişdir ki, hər hansı bir ixtiranın texnologiyanın, istehsal prosesinə kommersiya məqsədləri üçün tətbiq olunması onun gözlənilən nəticələrin alınması fikri nəzərə çarpır. O, xüsusilə şirkətin rəqabət üstünlüyünü innovasiya inkişafında göstərmişdir və bu formada qeyd etmişdir ki, uğur əldə etmiş hər bir şirkət öz xüsusi strategiyasını tətbiq edir. Bu zaman şirkət öz rəqabət üstünlüyünü innovasiyaların vasitəsilə qazanır. Onlar yeni texnologiyalar tətbiq edərək və yeniliklərə yaxınlaşaraq , həm də yeni iş yerlərini istifadə edirlər. Bu zaman yeniliklərin tətbiq edilməsi istiqamətində şirkət rəqabət üstünlüyünü əldə edir və daha sonradan bu onun yüksək gəlir əldə etməsinə şərait yaradır. Buna görə digər şirkətlərdə innovasiya biznesi, onların fəaliyyətinin əsas məşğuliyyəti olaraq daha aktual olur.

Rikardo xüsusi innovasiya ilə əlaqədar apardığı tədqiqatlarda və baxışlarından belə bir fikir əsaslandırılmışdır ki , o tədqiqatlarında3 əsas istiqamətdən bəhrələnir.

Birinci istiqamət ondan ibarət olur ki, əmək haqqının artmasının müəssisə və təşkilatlardan kapital sahiblərini fəhlə əməyinin daha mütərəqqi texnologiyalarla əvəz edilməsinə sövq edir.

İkinci istiqamət isə bundan ibarətdir ki, ilk dəfə olaraq texnoloji işsizlik problemi və onun yaranma mənbəyini öz əsərlərində tədqiq etmişdir. Onun bu yanaşmasını isə K.Marks özünün “Kapital” əsərində daha da təkmilləşdirmişdir.

Bu sonuncu istiqamətdə isə Rikardo əmək məhsuldarlığının dəyişmədiyi halda, yeni ixtiralar faiz dərəcəsinə və eləcə də əmək haqlarından təsirinin neytrallıq mövqeyini üstün hesab edir.

İnnovasiya ilə bağlı aparılan tədqiqatlarda N.D.Kondratyevin rolu əvəzsizdir. O birbaşa olaraq innovasiya fəaliyyəti haqqında tədqiqatlarla məşğul olmasa da dolayı yolla bazarda konyunkturanın tətbiqi və onun dəyişkənlik mərhələləri ilə əlaqədar və eləcə də iqtisadi fəaliyyətlə bağlılığına dair müxtəlif praktiki cəhətdən əhəmiyyət kəsb edən araşdırmalar aparmışdır. Bu tədqiqatlar isə innovasiyanın iqtisadiyyat, istehsal və bir sıra digər sahələrlə olan bağlılıqları istiqamətində müsbət rol oynamışdır. Belə ki, o yarım əsirlik dövrü əhatə edən bir mərhələ üzrə bazar konyunkturasının təhlil vasitəsi ilə müəyyənləşdirmişdir. İstehsal prosesinin müxtəlif dövrləri arasında yeni ixtira və kəşflərin ideyaların tətbiqi ilə ciddi şəkildə əlaqəlidir. Onun bu sahədəki araşdırmaları, innovasiya fəaliyyətinin nəzəri əsasları istiqamətində xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Bir sıra tədqiqatçılar müxtəlif dövrlərdə innovasiya nəzəriyyəsi və fəaliyyətinin inkişafı ilə əlaqədar daha çox mühüm tədqiqatlar aparmışlar. Belə ki, S.Kuznes (Nobel mükafatı laureatı)- innovasiya anlayışının tarixi dövrilik baxımından şərh etmiş və onu daha çox sosial iqtisadi və bazar tələbləri ilə əlaqələndirmişdir.

F.Xayek “Avstriya iqtisadi məktəbi”nin nümayəndəsi kimi innovasiya fəaliyyətini geniş şəkildə şərh edən tədqiqatçılardan hesab edilir. O, bu anlayışı biliklərin genişlənməsi və yayılması kimi şərh etmişdir. Onu aşağıdakı formada əsaslandırmışdır ki, müasir dövrdə inkişaf etməkdə olan rəqabət mühiti bazar münasibətlərində qaydaları köklü surətdə dəyişmişdir. Belə olduqda isə həm bazarın tələbləri daha da artmış və istehlakçıların tələblərinə uyğun təkmil və fayda səviyyəsi daha yüksək olan məhsul və xidmətlərin istehsalı müəssisə və təşkilatların diqqət yetirməli olduğu aktual məsələlərə çevrilmişdir. Bu proses bazara müxtəlif məhsul və xidmətləri təqdim edən müəssisə və təşkilatların texnoloji avadanlıqlardan istifadə və eləcə də intellektual qabiliyyətinin yüksəlməsinin ən mütərəqqi bazar infrastrukturunun qurulması və elmi texniki tərəqqinin nailiyyətlərindən istifadə edərək, onun müxtəlif sferalar da tətbiqini zəruriləşdirmişdir.

Innovasiya nəzəriyyəsinin növbəti inkişaf mərhələsi hesab edilən XX əsrin 70-80-ci illərində, xüsusilə yeni texniki dönüşün başlanması və bu istiqamətdə inkişaf etmiş dövlətlərin mövqeyinin daha da möhkəmlənməsi innovasiya fəaliyyətinin aktuallaşması üçün xarakterik olan bir mərhələni əhatə edir. Bu dövrdə isə bir sıra iqtisadçılar innovasiya prosesləri ilə əlaqədar məsələləri daha da təkmilləşdirərək müxtəlif tədqiqatlar aparmışlar. Bunlara misal olaraq , Y.Van deyn, Q.Menş, Y.V.Yakoveç göstərə bilərik. Bu tədqiqatlarda innovasiya fəaliyyətinə iqtisadi inkişaf və elmi texniki tərəqqinin əsas tərkib hissəsi kimi yanaşılmışdır. Bu, nöqteyi nəzərdən S.Y.Qlazeyevin fikirləri də xüsusi maraq kəsb edir. O, innovasiya fəaliyyətinin dinamik iqtisadi inkişafı, işsizlik və bununla yanaşı olan texniki inkişafın iqtisadi təsirini təhlil edərək, yeni innovasiya potensialının yaradılması və bunun bəşəriyyət üçün rolunu şərh etmişdir.

1990-cı illərdən etibarən innovasiya ilə əlaqədar aparılan tədqiqatlar, və innovasiya nəzəriyyəsi ilə bağlı istiqamət sahələri çoxşaxəliliyi ilə diqqəti cəlb etmişdir. Onun bu dövrdə baş verən bir sıra hadisələr dünyanın müxtəlif ölkələrindən elmi texniki tərəqqinin və transformasiya proseslərinin sürətlənməsinə səbəb olmuşdur. Onunla yanaşı, digər tərəfdən, dünyada bir sıra böhranların yaranmasına, eləcə də dövlətlərin bir-birlərinə qarşı olan iqtisadi və siyasi maraqları baxımından münaqişələrin artmasına gətirib çıxarmışdır.

Son dövrlərdə isə innovasiya fəaliyyəti ilə bağlı Amerika iqtisad məktəbinin apardığı araşdırmalar haqqında bəhs etdiyimiz bu problemlərin aradan qaldırılması istiqamətində mühüm rol oynaya bilər. Bu nöqteyi nəzərdən A.Şlezinqer Amerikanın son 30 ildə baş verən ictimai siyasi və sosial iqtisadi həyatındakı hadisələri ümumiləşdirərək, onu innovasiya fəaliyyəti ilə bağlılığını qeyd etmiş, eləcə də bu istiqamətdə meyillərin son yüksəliş və eniş nöqtələri və daxili və xarici təsir amillərinin tədqiq etmişdir. Ümumiyyətlə, müasir dövrün elmi yanaşmanın və innovasiya prosesinə baxışlarda nisbətən əvvəlki dövrlərlə müqayisədə daha təkmilləşmiş formadadır. Buna misal olaraq göstərə bilərik : Tvisin tədqiqatlarında innovasiya nəzəriyyəsi ilə əlaqədar qeyd edilmişdir ki, elmi texniki nailiyyətin

sonu nəticələrinin idarəetmə obyektinin təkmilləşdirilməsi, bir sıra sahələrdə inkişafın təmin edilməsi məqsədi ilə bir məfhum kimi qiymətləndirmək daha doğru olardı. Bu yanaşma isə hal hazırkı dövrdə həm qloballaşmaqda olan dünyanın dəyişən və inkişaf edən xüsusiyyətlərindən irəli gəlir. Bir sıra iqtisadçı alimlər isə bu anlayışı yeni fikirlərin və ixtiralarından istehsal və xidmət sferasında mütərəqqi dəyişikliyin əldə edilməsi və praktiki tətbiqinə əsaslanması ilə əlaqələndirirlər.

Yerli iqtisadçı alimlərin innovasiya ilə bağlı müxtəlif cür yanaşmaları mövcuddur. Belə ki, akademik Z.Səmədzadənin iqtisadi ensiklopediyasında innovasiya ilə bağlı məsələlər bu formada şərh edilmişdir. O qeyd etmişdir ki, məhsul texnoloji və təşkilati idarəetmə yeniliklərin yaradılması, bazara daxil olması üçün məqsədyönlü fəaliyyətdir. Belə olduqda isə məhz təşkilati idarəetmə yeniliklərinin mövcud olması üçün innovasiya fəallığı zəruri şərtidir. Ona görə də istənilən müəssisənin, təşkilatın və dövlətin innovasiya siyasətinin reallaşdırılması, onun ümumi iqtisadi siyasətinin əsas tərkib hissəsi hesab edilir. İnnovasiya fəallığının səviyyəsi isə ümumilikdə müxtəlif müəssisə və təşkilatların rəqabət qabiliyyətini müəyyən edir.

M.C.Ataşiyev və Q.S. Süleymanov öz tədqiqatlarında bu innovasiya prosesinin yeniliklərin tətbiqi ilə əlaqəli əsas istehsal fondları vasitəsilə texniki parametrlərinin təkmilləşdirilməsinə uyğun olaraq həyata keçirilən tədbirlər sistemi kimi qiymətləndirmişlər.

C.Kərimov, H.İsrafilov və A.Orucov innovasiya prosesi sadəcə olaraq, yenilik deyil, yeni kəşfin texnologiyanın yaradılması ilə əlaqədar bütün proseslərin məcmusu kimi tədqiq etmişlər.

İ.M.Abbasov, R.F.Sadiqov və sıra alimlər öz tədqiqatlarında innovasiyanı yüksək səmərəliyə malik, ixtiraların və kəşflərin son nəticəsi kimi qiymətləndirmişlər.

1.2. İnnovasiya sistemi və innovasiya yönümlü iqtisadi inkişaf modelinə keçidin zəruriliyi

İnnovasiya sistemi, innovasiya fəaliyyətinin və onun elementlərinin qarşılıqlı əlaqəsinin məcmusu formasında çıxış edərək, ümumilikdə bu istiqamətdə iqtisadi sistemin innovasiya inkişafını təmin edərək iqtisadi, elmi texniki və digər səmərənin əldə edilməsidir. İnnovasiya fəaliyyətinin mürəkkəb modelini təşkil edən innovasiya sistemi, innovasiya fəaliyyəti daxilində çoxsaylı elementlər deyil, qarşılıqlı münasibətini ifadə edir. İnnovasiya sistemini tədqiq edərkən bu sistemə daxil olan xüsusiyyətlərini atributlarının tədqiqi zəruri əhəmiyyət kəsb edir. Buna müvafiq olaraq qeyd edə bilərik ki, innovasiya sisteminin məzmunu məhz bu fəaliyyətin tərkibinə daxil olan atributların məkən zamanda birləşməsi və iqtisadi fəaliyyətin məcmu səmərə və keyfiyyətinin dəyişdirilməsinə istiqamətlənən ümumi iqtisadi fəaliyyətin əsas tərkib hissəsi hesab edilir. İnnovasiya sisteminin mahiyyəti dedikdə həm daxili və xarici müştərilərin mənfəəti əldə etməsinə istiqamətlənmiş və ümumilikdə mütəmadi olaraq yenilikləri olan tələbatlarının ödənilməsi istiqamətində fəaliyyət və bu fəaliyyətin zəruri olan normativ, resurs , məlumat və metodiki komplekslər sistemi ilə təmin olunması başa düşülür.

İnnovasiya sisteminə anlayışına həm dar, həm də geniş mənada tərif verə bilərik. Dar mənada innovasiya sistemi bir sıra özəl sektorun, dövlət universitetlərinin tədqiqat institutları və müxtəlif təşkilatların fəaliyyətini birləşdirən bir innovasiya fəaliyyətinin xətti modelini ifadə edir. Geniş mənada isə ümumilikdə, yeniliklərə açıq olan, onu daima tədqiq etməyi və kəşf etməyə təsir edən müxtəlif iqtisadi struktur və istisnalıq təşkilatlanmanın bütün istiqamətlərini əhatə edir.

İnnovasiya sistemi, sadəcə olaraq iqtisadiyyatın tam tərkib hissəsi kimi çıxış edən müxtəlif tədqiqat müəssisələrindən innovasiya fəaliyyətinin xüsusiyyətlərinin tədqiq edilməsi deyil. məlumat istehsalı və bölüşdürülməsi ilə əlaqədar məsələləri

öz aralarında həll edən hökumət və onlarla qarşılıqlı təsirinə əsaslanan kiçik strukturların fəaliyyətini də aid edə bilərik.

İnnovasiya sistemini innovasiya fəaliyyətinin tətbiqinə kömək məqsədilə iqtisadiyyata tam yönləndirən informasiya istehsal edən və paylayan bir sistem kimi dəyərləndirə bilərik. Gracelli innovasiya sistemini bu formada şərh etmişdir. O, qeyd etmişdir ki, bu sistemin əsas məqsədi, ümumilikdə iqtisadi inkişafı üçün informasiyanın istehsal edilməsi və yayılmasından ibarətdir. Bu sistem hər bir ölkədə fəaliyyət göstərən müəssisə və təşkilatları, innovasiya fəaliyyətində zəruri olan texnoloji yenilik və dəyişiklikləri həmçinin qlobal rəqabətin artması istiqamətində lazım olan dəstəyi təmin edir. İnnovasiya sisteminin fəaliyyəti isə hər bir ölkədə müxtəlif tədqiqat institutları, texnologiya transferi agentlikləri, dövlət qurumları, müəssisə və təşkilatlar, müxtəlif sənaye qrupları üzərində inşa edilir. Buna müvafiq olaraq da hər bir ölkədə ticarət və istehsalda ixtisaslaşma üzrə innovasiya sistemlərinin xüsusiyyətləri də fərqlidir.

İnnovasiya sistemin yanaşmasına aid fərziyyələrdən biri də firma və təşkilatlar arasındakı fəaliyyətin qarşılıqlı təsir və münasibətlər üzərində qurulmasıdır. Belə ki, bu yanaşmadan Avropa İttifaqı, İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, Sənaye İnkişaf Təşkilatı nəznində fəaliyyət göstərən qurumlar istifadə edirlər.

İnnovasiya sisteminin təchizat istiqamətində təhlili tədqiqat institutlarından və eləcə də təhlil üçün institusional məsuliyyətlə yanaşı, informasiya quruculuğun da yüksək səviyyəli iş gücünün hazırlanmasını özündə əks etdirir. Tələbat istiqamətinin nöqtəyi nəzərindən isə innovasiya sistemi özündə innovasiya proseslərində məhsulların satılmasında iştirak edən və fəaliyyət göstərən müxtəlif məhsuldar sistemləri, ev ,müəssisə və təşkilatları əhatə edir.

Tödtling və Kaufman innovasiya sistemli yanaşmanın bir sıra xüsusiyyətlərini tədqiq etmişlərdir. Bunlar aşağıdakılardan ibarətdir :

- İnnovasiya sistemlərində müəssisə və digər təşkilatlarla qarşılıqlı əlaqələr mövcuddur. Bununla yanaşı, innovativ proseslər marketing və paylama funksiyaları kimi başlanğıc nöqtələrinə malikdir
- innovasiya sistemi daxilində əldə edilən məlumat yalnız innovasiya prosesinin ilkin mərhələsində deyil, bütün innovasiya prosesi boyu etibarlı hesab edilir.
- innovasiya prosesinin əsas tərkib hissəsi hesab edilən qeyri müəyyənliyi və bununla bağlı meydana çıxan problemləri yalnız təşkilatlar vasitəsilə aradan qaldırmaq olar. Belə ki, təşkilatlarda innovasiya proseslərində bir sıra funksiyaları yerinə yetirirlər. Onlar hər şeydən öncə informasiya ilə təmin edilmə prosesində tam standartlar vasitəsilə qeyri müəyyənlikləri azaldırlar. Daha sonra isə iştirakçılar arasında baş verən münaqişələri aradan qaldırırlar.

İnnovasiya sistemi özündə təşkilati inkişaf üçün hazırlanan müxtəlif yeniliklər üzrə fəaliyyəti koordinasiya edən elementlərin məcmusunu ifadə edir. Yaradıcılıq fəaliyyəti bu sisteminin tərkib hissəsi kimi təşkilatın daim artan və inkişaf edən tempini aktiv edir. Yaradıcılıq fəaliyyətinin insan həyatının bütün dövrlərində və istənilən sferasında yeni ideyaların istehsalını nəzərdə tutur. İnnovasiya bu yeni ideyaların tətbiqinə əsaslanır. İnnovasiya sisteminin əsas tərkib hissəsi, həm də Elmi Tədqiqat və Təcrübə Konstruktor İşləri (ETTKİ) təşkil edir. İnnovasiya sisteminin tərkibində ETTKİ-nin təhlil edilməsi iqtisadçılar tərəfindən zəruri hesab edilir. Belə olduqda isə ETTKİ-nin əsas xüsusiyyətləri aşağıdakılardan ibarətdir

1. yeni texnologiyaların tətbiqinin daha geniş bazarlarda diffuziyası ;
2. innovasiya menecmentinin təkmilləşdirilməsi ;
3. biliklərin müdafiə və onlardan istifadə məqsədi ilə idarə edilməsi ;
4. texnoloji layihələr portfelinin formalaşdırılması ;

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində iqtisadi inkişafın əsas şərtlərindən biri də yeniliklərin işlənib hazırlanması və tətbiq edilməsindən ibarətdir. Ölkəmizin sosial

iqtisadi inkişafının əsas məqsədi, yəni innovasiya yönümlü iqtisadi inkişaf modelinə keçiddən ibarətdir. Buna müvafiq olaraq qeyd edə bilərik ki, hər şeydən öncə, məhz milli innovasiya sisteminin formalaşması məqsədi ilə tələb olunan mühit, müxtəlif ayrı-ayrı altsistemlərin təsirli fəaliyyəti üçün hüquqi və inzibati zəmin yaradılmalıdır. Yalnız ölkəmizdə deyil, bütün inkişaf etmiş dövlətlər də innovasiya prosesinin aktivləşdirilməsi məqsədi ilə innovativ yönümlü iqtisadi inkişaf modelinə keçid üçün bu sistemlərinin fəaliyyəti çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Ölkəmizdə də Azərbaycan iqtisadiyyatının yeni inkişaf mərhələsinə keçidi bu istiqamətdə innovasiya fəaliyyətinin aktivləşməsinə tələb edir. Buna müvafiq olaraq, istənilən sfera üzrə müasir informasiya, kommunikasiya, texnologiyaların, bilik və yeniliklərin istifadəsi istiqamətində, irəliləyişə nail olmaq və elmi texniki tərəqqinin ən son yeniliklərindən istifadəsi və tətbiqi zəruri hesab edilir. Belə ki, bu yeni texnologiya və biliklərdən istifadə etmək və onların sosial iqtisadi inkişafda səmərəli formada tətbiqi hər bir ölkənin dünya iqtisadi sistemində yerini və milli təhlükəsizliyinin təminatını müəyyən edir.

İnkişaf etmiş ölkələrdə müasir tendensiyalar, innovasiya proseslərindən sistemli yanaşmanın tətbiqini tələb edir ki, bu da bir sıra məsələlərin həllinə şərait yaradır. Bunlara nəzər salaq ;

- innovasiya aktivliyinin gələcək inkişafı baxımından biliyin paylaşması mərhələsində informasiya texnologiyalarının əhəmiyyəti daha da aktuallaşır ;
- dünyanın müxtəlif ölkələrində innovasiya inkişafının əsas xüsusiyyəti, yəni keyfiyyətli insan kapitalı uğrunda rəqabət hesab edilir. Buna müvafiq olaraq da yüksəkixtisaslı kadrların daha da artması, biliyin paylaşılması prosesi təmin edilir.
- qloballaşma dünyanın bir sıra ölkələrində rəqabət aparən şirkətlərin daha yüksək səviyyəli texnologiyalardan istifadə etməyə və innovasiyaların ixtisaslaşması üzrə stimullaşdırmağa məcbur edir.

İnnovasiya yönümlü və davamlı iqtisadi inkişafın təmin olunması məqsədilə innovasiya sisteminin konseptual əsaslarının formalaşması zəruri hesab edilir. Bununla əlaqədar tədqiqatlar kifayət qədər aparılmamış və buna müvafiq olaraq bir sıra göstəricilərinə görə, innovasiya inkişafının tətbiqində gerilik mövcuddur. Bu baxımından innovasiya sisteminin dünya təcrübəsini təhlil eləyən və dünyanın müxtəlif ölkələrindəki innovasiya sistemləri üzrə tətbiq olunan modellərin Azərbaycan şəraitində istifadəsi olduqca aktualdır.

Artıq ölkəmizdə innovasiya yönümlü və davamlı iqtisadi inkişaf modelinin yaradılması istiqamətində innovasiya sistemin əsas xüsusiyyətlərinin formalaşdırılması və innovasiya prosesində elm, təhsil, istehsalat və bazar arasında əlaqələrinin gücləndirilməsi , ölkədə fəaliyyət göstərən müəssisə və təşkilatlarda innovasiya inkişafının əsas istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi, maliyyə, kadr ehtiyatları ilə təmin edilməsi , elmi texniki məhsul bazarının formalaşdırılması və bir sıra məsələləri ön plana keçməlidir. Milli iqtisadiyyatın innovasiya inkişafının fəallaşması, innovasiya sistemində innovasiya fəaliyyəti strukturunun genişləndirilməsi, innovasiya texnologiyaları vasitəsi ilə xarici və daxili bazar tələbatlarına müvafiq olaraq, iqtisadiyyatın təkmilləşdirilməsi, yeni rəqabət qabiliyyətli məhsulların istehsalı, əməyin səmərəli təşkilat formalarının işlənməsi və tətbiqi kimi məsələlər və elm tutumlu məhsul istehsalı ilə əlaqədar qabaqcıl istehsalatın yaradılması gözlənilir.

Yeni texnologiyalar arasında qarşılıqlı əlaqə, onların daha da güclənməsi yeni biliklərin, texnologiyaların, müxtəlif xidmətlərin yaradılması istiqamətində tətbiq edilməsi iqtisadiyyatın sürətli inkişafına şərait yaradır. İnnovasiya inkişafının institusional əsası kimi milli innovasiya sisteminin inkişafına şərait yaradır. Lakin bütün bununla yanaşı, onu innovasiya yönümlü iqtisadi inkişaf modelinə keçid və buna müvafiq olaraq innovasiya sistemi yaradan amillərin səmərəli təsiri bir sıra şərtlər daxilində mümkündür ki, bunları nəzər salaq :

1. innovasiya prosesinin fəaliyyət göstərməsi üçün kifayət qədər həqiqi texnoloji potensialın mövcud olması ;

2. innovasiya inkişafına istiqamətlənmiş institusional sistemin yaradılması ;
3. innovasiya sistemini maliyyələşdirməyə şərait yaradan iqtisadi inkişaf səviyyəsinin artımı ;
4. innovasiya sisteminin iştirakçılarının sayının artması yeni sosial qrupların cəlb edilməsi ;

Sadaladığımız bu şərtlərin yerinə yetirilməsi isə öz növbəsində, innovasiya inkişafına şərait yaradılması ilə yanaşı, onun nəzəri problemlərin dərk edilməsi və eləcə də biliklərin istehsalı və satışı ilə məşğul olan strukturların məcmu şəklində, inkişafına zəmin yaradır.

Hər bir dövlətin iqtisadiyyatı müxtəlif sahələrdə baş verən texnoloji dəyişikliklərdən asılı olaraq inkişaf edir. Avropa ölkələrində innovasiyalı inkişaf sahəsində qarşılaşdıqları çətinliklərin bir sıra səbəbləri Lissabon Strategiyasında qeyd olunmuşdur. Bu çətinliklər aşağıdakılardan ibarətdir

- Məhsuldar işçi qüvvələrinin qocalması ;
- İnnovasiya inkişafının inkişafının qənaətbəxş olmaması ;
- Avropa Birliyinin daha zəif inkişaf etmiş ölkələr hesabına genişlənməsi ;

Lissabon strategiyasında Avropa ölkələrində innovasiyalı iqtisadi inkişaf siyasətinin təkmilləşdirilməsi baxımından bir sıra təklif və istiqamətlərdə müəyyən edilmişdir. Bunlar aşağıdakılardan ibarətdir

- İnnovasiyaların stimullaşdırılması ;
- Regional innovasiya siyasətinin gücləndirilməsi ;
- İnnovasiya bazarı tələblərinin stimullaşdırılması ;

Çünki müasir dövrdə Avropa Birliyi ölkələri üçün innovasiya mühitinin formalaşdırılması zamanı və eləcə də dövlətlərin regional səviyyədə əməkdaşlığının texnoloji tənzimlənməsi üsullarının zəruriyyəti getdikcə daha daha artır. Avropa ölkələrinin bir sıra ərazilərində innovasiya inkişafına təsir göstərən müxtəlif mərkəzlər fəaliyyət göstərir. Bu mərkəzlər öz növbəsində,

texnologiya və biznes sahəsində həm sərbəst, həm də məsləhətçi formasında çıxış etmək hüququna malikdirlər. Onlar bu istiqamətdə innovasiya fəaliyyətinin müxtəlif cür yardım edirlər. Bunlara misal olaraq aşağıdakı istiqamətləri göstərə bilərik.

- Transmilli təşəbbüslərin həyata keçməsi ;
- Texnologiya transferi ;
- Firmaların yeni texnologiya keçidlə bağlı uyğunlaşma imkanlarının inkişafı;
- İnnovasiya siyasəti haqqında informasiyanın yayılması ;
- Əqli mülkiyyət obyektlərinin müdafiəsi ;

İnnovasiya yönümlü iqtisadi inkişafın təmin edilməsi məqsədilə Avropa Birliyinin bir sıra müxtəlif layihələri də mövcuddur ki, bu istiqamətdə beynəlxalq təşkilatlar fəaliyyət göstərirlər. Bununla yanaşı, inkişaf etmiş ölkələrdə qloballaşma şəraitində davamlı inkişafın anlamılmış və buna müvafiq olaraq, davamlı inkişaf konsepsiyasının bir sıra əsasları və xüsusiyyətləri müəyyən edilmişdir. Belə ki, dünyada gedən texnoloji struktur dəyişiklikləri müasir iqtisadiyyatın formalaşmasını tələb edir. Davamlı inkişaf konsepsiyası uzunmüddətli bir dövrü nəzərdə tutaraq özündə bir sıra göstəricilər əks etdirir. Bu göstəricilər aşağıdakılardan ibarətdir

1. İnstitusional göstəricilər ;
2. İqtisadi göstəricilər;
3. Sosial göstəricilər ;
4. Ətraf mühitin göstəriciləri ;

Dünyanın müxtəlif ölkələrində innovasiya yönümlü davamlı inkişaf modeli isə aşağıdakı formada xarakterizə edilir.

$$F_1(E K K I) < F_{t+1}(E K L I)$$

Burada, E- ekoloji (təbii ehtiyatlar) kapitalın qalığı

K- iqtisadi (maliyyə və istehsal olunmuş, fiziki kapital)

L- insan kapitalı

İ- institusional amildir

Ölkəmizdə isə innovasiya yönümlü iqtisadi inkişafa keçidlə əlaqədar İqtisadi İnkişaf, innovasiya modelinin bəzi istiqamətləri “Azərbaycan 2020 gələcəyə baxış İnkişaf Konsepsiyasında əks olunmuşdur”.

Burada qeyd edilmişdir ki, elmin inkişafının əsas vəzifəsi ən son texnoloji avadanlıqların tətbiq edilməsi vasitəsilə iqtisadiyyatı texnoloji müasirləşdirmək və bununla yanaşı, innovasiya, milli iqtisadi inkişaf modelinin səmərəli fəaliyyətinin gözə çarpacaq dərəcədə artırmaqdan ibarətdir. Buna müvafiq olaraq, məhz elmin inkişafı istiqamətində davamlı innovasiya fəaliyyətinin təkmilləşdirmə istiqamətləri ki, aşağıdakılardan ibarətdir

- İqtisadiyyatın texnoloji innovasiya əsasında müasirləşdirilməsi ;
- Ölkəmizdə əqli mülkiyyət hüquqlarının istifadəsi istiqamətində qanunvericilik bazası
- nın təkmilləşdirilməsi

“Azərbaycan 2020 gələcəyə baxış İnkişaf Konsepsiyasında” nəzərdə tutulmuş tədbirlərin reallaşdırılması ölkəmizi bir sıra göstəricilərə görə dünyanın digər inkişaf etmiş ölkələri ilə eyni təsnifat qrupuna daxil olmasına şərait yaratmışdır. Buna misal olaraq adambaşına ümummilli gəlir təsnifatı üzrə “yüksək insan inkişafı” ölkələr sırasında və eləcə də BMT İnkişaf Proqramının təsnifatına görə “yüksək orta gəlirli ölkələr” qrupuna aid edilməsini qeyd edə bilərik. Məhz bu inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsinə əsasən, innovasiya yönümlü iqtisadi inkişaf modelinə keçid hər şeydən öncə, bilik iqtisadiyyatına keçid olaraq innovasiya siyasətinin elmi texniki maliyyələşmənin sənaye və xarici ticarət siyasəti ilə uyğunlaşmasından asılı olaraq da dəyişir.

1.3. Dövlətin iqtisadi siyasəti və innovasiya fəaliyyəti

Dövlətin innovasiya siyasəti innovasiya fəaliyyətinin inkişafı ilə əlaqədar dövlətin iqtisadi siyasətinin tərkib hissəsi olub, ümumilikdə, yeni iqtisadi şəraitdə elmi texniki tərəqqinin nailiyyətlərindən istifadə edərək müxtəlif elmi tədqiqatların , təcrübi konstruktor işlərinin yaradılmasını və texnoloji proseslərdən istifadəni özündə əks etdirir. İnnovasiya fəaliyyəti yerli məhsulların rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi, ümumilikdə iqtisadi artımın təmin olunmasına, eləcə də ekoloji təhlükəsizliyin və əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi məqsədi ilə həyata keçirilən dövlətin iqtisadi siyasətinin tərkib hissəsi kimi çıxış edir. Buna müvafiq olaraq, dövlətin innovasiya siyasətinin əsas məqsədlərinə nəzər salaq. Bu məqsədlər aşağıdakılardan ibarətdir

- ✓ Elmi texniki potensialdan daha səmərəli istifadə etmək və inkişafı məqsədi ilə onun strukturunun formalaşdırılması ;
- ✓ Dövlətin iqtisadi siyasətində innovasiya fəaliyyətinin rolunun daha da artırılması məqsədi ilə iqtisadi, hüquqi və təşkilati şəraitin yaradılması ;
- ✓ Ölkənin müdafiə qabiliyyətinin və təhlükəsizliyin təmin edilməsi ;

Sadaladığımız bu məqsədlərə müvafiq olaraq, dövlətin iqtisadi siyasətində innovasiya fəaliyyətin əsas vəzifələri aşağıdakılardan ibarətdir ;

- innovasiya fəaliyyəti infrastrukturunun yaradılması və inkişaf etdirilməsi ;
- dövlətin keçirdiyi innovasiya siyasətinin əsas prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsi ;
- innovasiya fəaliyyətinin daha da inkişaf etdirilməsində müxtəlif sferalarının qarşılıqlı əlaqələrinin və qarşılıqlı fəaliyyətinin təmin edilməsi ;
- yerli bazarlarda innovasiya məhsullarının qorunması və xarici innovativ fəaliyyətin inkişafı ilə əlaqədar kompleks tədbirlərin icrası ;

Dövlətin iqtisadi siyasətində innovasiya fəaliyyətinin əsas roluna, iqtisadi və siyasi vəziyyətə uyğun istiqamətdə qanunvericilik aktlarının qəbul edilməsi vasitəsilə bu fəaliyyətin tənzimlənməsi ilə əlaqədar həyata keçirilən tədbirləri aid

edə bilərik. İnnovasiya fəaliyyəti ilə əlaqədar dövlət tərəfindən qəbul edilən aktlardan idarəetmə subyektləri, obyektləri , eləcə də qanunvericilik, həmçinin innovasiyanın və elmi texniki fəaliyyətin əsas tənzimləyicisi kimi hesab edilir.

Müasir dövrdə bu fəaliyyətin dövlət tərəfindən tənzimlənməsinin normativ hüquqi formada işlənilib hazırlanması da dövlətin iqtisadi siyasətində innovasiya fəaliyyətinin nə qədər mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyinin əsas göstəricisi kimi çıxış edir. Xüsusilə son illər ərzində dövlət tərəfindən həyata keçirilən uğurlu islahatlar, bu istiqamətdə yaxşı təsir göstərmişdir. Ölkə prezidenti tərəfindən elmi inkişafına dair çoxsaylı qərarların qəbul edilməsi, dövlətin iqtisadi fəaliyyətində innovasiya yönümlü inkişafı üçün stimullaşdırıcı xarakter kəsb etməyə başlamışdır.

İnnovasiya fəaliyyətinə dövlət orqanlarının əsas funksiyaları isə aşağıdakılardan ibarətdir ;

1. innovasiya fəaliyyəti ilə əlaqədar hüquqi bazanın formalaşdırılması və ya intellektual mülkiyyətin mühafizəsi ;
2. dövlətin innovasiya siyasətinin formalaşdırılması tədbirlərinin həyata keçirilməsi ;
3. innovasiya fəaliyyətinin icrasına və prioritet elmi tədqiqatların, resursların ayrılması;
4. bu sfera üzrə ixtisaslı kadrların hazırlanması ;
5. innovasiya fəaliyyəti üzrə beynəlxalq təcrübənin tətbiqi ;
6. regionlarda innovasiya fəaliyyətinin və innovasiya proseslərinin tənzimlənməsi ;

Dövlət tərəfindən həyata keçirilən innovasiya siyasətinin ən mühüm prinsipləri aşağıdakılardır :

- müasir elmi nailiyyətlərin ölkəmizdə gələcək üçün nə dərəcədə əhəmiyyətli olmasının təhlil edilməsi ;
- milli və elmi potensiala dayaq olmaq ;
- bütün sferalar üzrə ixtisaslı kadrların hazırlanması ;
- elmi əməyin nüfuzunun yüksəldilməsi ;

- Azərbaycanda elm sahəsində fəaliyyət göstərən alimlərin və tədqiqatçıların iş və həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması ;
- tədqiqatçıların və dövlətin mülkiyyət hüquqlarının müdafiəsi ;

İnnovasiya fəaliyyəti hər bir dövlətin iqtisadi inkişafının tərkib hissəsi şəklində çıxış edir. Müasir dövrdə xüsusi ilə dövlətin qarşısına qoyduğu sosial iqtisadi məqsədlərə nail olmaq üçün innovasiya və investisiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsi əsas prioritet məsələlərdən hesab edilir. Buna müvafiq olaraq qeyd edə bilərik ki, müasir dövrdə də məhz həmin sosial iqtisadi vəzifə kimi elmi tədqiqatların tətbiqinin səmərəliliyinin yüksəldilməsindən ibarətdir. Buna müvafiq olaraq qeyd edə bilərik ki, Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi göstəricilərinə əsasən ölkəmizdə əsas kapitalla yönəldilmiş ümumi investisiyalar əvvəlki illərə nisbətən 2015-2017-ci illər ərzində daha da artmış , xüsusilə qeyri-neft sektoru üzrə investisiya qoyuluşları üstünlük təşkil etmişdir.

Ölkəmizin dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya edən bir ölkə kimi, innovasiyalı və rəqabət qabiliyyətli olması və bununla bağlı meydana çıxan problemlərin həlli, qloballaşma prosesində çox mühüm rol oynayır. Belə ki, müasir dünya üçün daha çox elmi texniki tədqiqat istiqamətini innovasiya şəbəkələrinin formalaşmasına və bu istiqamətdə fəaliyyət göstərən ölkələrin dünya bazarında çıxış etməsi xüsusi önəm kəsb edir. Qloballaşan dünyada ən yeni texnologiyaları mənimsəyən və insanların hərtərəfli inkişafına sərmayə qoyan millətlər rəqabətə daha çox davamlı hesab edirlər. Müasir dövrdə isə millətlərin modernləşməsi və rəqabət potensialının artırılması, qarşısızalmaz bir tələbata çevrilmişdir.

Ölkəmiz müxtəlif sahələrdə rəqabət qabiliyyətli məhsul istehsalı potensialına malikdir. Bir sıra texnoloji nailiyyətlər istənilən şəraitdə əsas olanı əvəz etmir, xüsusilə də nəzərə alsaq ki, hazırda yeni iqtisadi şəraitin yaranması və bunun vasitəsilə innovasiyalar və elmin bir sıra sahələri arasında əlaqələrin formalaşmasına əsaslanan innovasiya inkişaf modeli müasir dövrdə daha mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan sahələrarası əlaqələrinin formalaşdırılması və ölkəmizdə texnoloji mərkəzlərin yaradılması innovasiya fəaliyyətinin inkişafına

şərait yarada bilər. Təhsil strukturlarının yaradılması, sağlam və elmi texniki fəaliyyətin inkişafı nəticəsi kimi innovativ müəssisələrin təsisi və inkişafı, elmi tədqiqat və təcrübi konstruktor işlərinin kommersiyalaşdırılması və sənayedə tətbiqini zəruri hala çevirir.

Azərbaycanın milli maraqlarını bu istiqamətdə istehsalın modernləşdirilməsi ilə əlaqədar irimiqyaslı kapital axını təmin edən innovasiya proseslərinin həyata keçirilməsini və bu istiqamətdə qəti tədbirlərin icrasını tələb edir. Bu istiqamətdə fəaliyyət xəttini sadəcə olaraq bir siyasi iqtisadi strukturdan digərinə keçidi təmsil etmir, bu moderndən postmodernə, sənaye dünyasından postsənaye dünyasına transformasiyanın təcəssümü şəklində çıxış edir. Bu istiqamətdə fəaliyyətdə dövlətin rolu isə dayanmadan artır. Belə ki, zəruri inkişaf nöqtəsinə çatmaq üçün iqtisadiyyatın neft ixracına asılılığından azad etmək, yüksək texnoloji və innovasiya sahələrinin yaradılması, elm tutumlu istehsalatların formalaşdırılması olduqca zəruridir. Qloballaşan dünyada sadaladığımız bu məqsədlərə nail olmaq üçün isə hər şeydən öncə nanotexnologiyalar və istehsalın elmi əsaslarla öz fəaliyyətinə dair yeni sahələrin yaradılması və ya innovativ texnologiyalar istiqamətində əmək məhsuldarlığının və iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahələrinin inkişafının təmin edilməsi mütləqdir.

Bir sıra ölkələrin tarixi keçmişinə nəzər salsaq görə bilərik ki, dövlətin iqtisadi inkişafında innovasiya fəaliyyətinin və elmin inkişafı əsas rol oynayır. Belə ki, inkişaf etmiş ölkələrə istinad edərək qeyd edə bilərik ki, bu ölkələrdən sadəcə olaraq, elmin inkişafı, onların müasir dövrdə bu səviyyəyə çatdırmışdır.

Dövlətin innovasiyalara ən kütləvi tələbatı bir fakt olaraq qalmaqdadır. İnnovasion tələbat dövlətin iqtisadi fəaliyyətində innovasiya proseslərinin yeni iqtisadi üsul və formalara uyğun şəkildə tətbiqini müəyyən edir və eləcə də bu istiqamətdə hansısa təşkilatlanma qeydiyyatı məsələlərinə qədər problemləri əhatə edir.

Dünya ölkələrin təcrübəsi bir daha göstərir ki, innovasiyanın tələbat o vaxt daha sürətli formada ödənilir ki, cəmiyyətdə pozitiv mahiyyətli mənəvi çevriliş baş verir və bir sıra sahələrdə intellektual resurslara tələbat artır. Bu qabaqcıl ölkələrin

elmi texniki siyasətinin təhlili bir daha göstərir ki, dövlətin iqtisadi fəaliyyətinin əsas vəzifəsi elm, istehsal və sosial həyatın qarşılıqlı əlaqəsinin təşkil edilməsi və innovativ iqtisadiyyatın qurulmasıdır. İnnovasiyalı iqtisadiyyat dedikdə, sadəcə olaraq elmi nailiyyətlərinin tətbiqi vasitəsilə qurulan bir iqtisadiyyat nəzərdə tutulmur. Sadəcə olaraq bu iqtisadi, intellektual kapital və istehsal sisteminin, müəssisə və təşkilatların fəaliyyətinin əsas tərkib hissəsi hesab edilir.

Amerika iqtisadçısı Solou tədqiqatlar vasitəsilə sübut etmişdir ki, Amerikada iqtisadi artımın əsas səbəbi ənənəvi faktorlardan deyil, elmi texniki tərəqqinin nailiyyətləri sayəsində əldə edilmişdir. Müasir dövrdə artıq heç kim şübhə etmir ki, hər bir dövlətin müxtəlif sahələrinin inkişafı birbaşa olaraq, elmi texniki tərəqqidən asılı olaraq, ən son texnologiyaların inkişafına əsaslanıb. Bu baxımdan inkişaf etmiş ölkələrə nisbətən daha da fərqlənərək, onların demək olar ki, bütövlükdə intellektual istehsalla və intellektual kapitalla günbəgün daha çox diqqət yetirirlər.

Haqqında bəhs etdiyimiz bu innovasiya hissələri isə fundamental tədqiqatların və fundamental kəşflərini əsasını təşkil edir. Fundamental kəşf isə öz növbəsində, innovativ tsiklin başlanğıc mərhələsi hesab edilir.

Bunun müqabilində hər bir dövlət, innovativ fəaliyyətin tətbiqi zamanı investisiyaların müqabilində kifayət qədər yüksək gəlir götürməsi istiqamətlənən siyasəti həyata keçirməlidirlər. Amerika bu istiqamətdə gəliri 30 faizdən 80 faizə qədər yüksəltməyə nail olmuşdur. Bir sıra ölkələrdə dövlətlər müxtəlif universitetlərin nəzdində fəaliyyət göstərən elmi parkların maliyyələşməsini öz üzərinə götürmüşdür. Bu isə nəticə etibarilə, elm və innovasiyanın müxtəlif sahələrdə, həm də dövlətin özü tərəfindən böyük dividendlər əldə etməsinə səbəb olmuşdur. Əbəs yerə deyil ki, Yaponiyada elmi parklar və texnopolislər müasir iqtisadiyyatın möcüzəsi hesab edirlər. Bununla yanaşı, bir sıra dövlətlərdə, haqqında bəhs etdiyimiz elmi parkların və texnopolislər yaradılmasında, müəssisə və təşkilatlara güzəştli faizlə ümumi kreditlərin verilməsi, eləcə də əmlakdan, bina və qurğulardan istifadə ilə bağlı güzəştli qaydalar tətbiq edilir. Dövlət bu məsələlərə xüsusi qayğı ilə yanaşaraq nəzərə alır ki, hər bir yeni ideya kəşf ixtira

edir, iqtisadi artımın və ümumilikdə iqtisadi fəaliyyətin tərkib hissəsi kimi dövlətin iqtisadi inkişafında çox mühüm rol oynayır.

Sənayecə inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsinə əsasən qeyd edə bilərik, qeyri kommertiya təşkilatlarının yaradılması, sonradan onların dəyişərək kommertiya predmetinə çevrilməsi mümkün olan biliklərin orijinal ideyaların səmərəli qarşılıqlı mübadiləsini təmin etmək üçün zəruri hesab edilir. Lakin yüksək artım potensialına malik olan kiçik firmalar da iqtisadiyyatın kreativ sektorun çox vacib bir hissəsini təşkil edirlər. Buna müvafiq olaraq, innovasiyaların, yeni ideyalara əsaslandığını nəzərə alsaq, qeyd edə bilərik ki, özəl sektorda yeni ideyaların istehsalını daha səmərəli formada həyata keçirən müəssisə və təşkilatlar daha uğurlu şəkildə fəaliyyət göstərirlər.

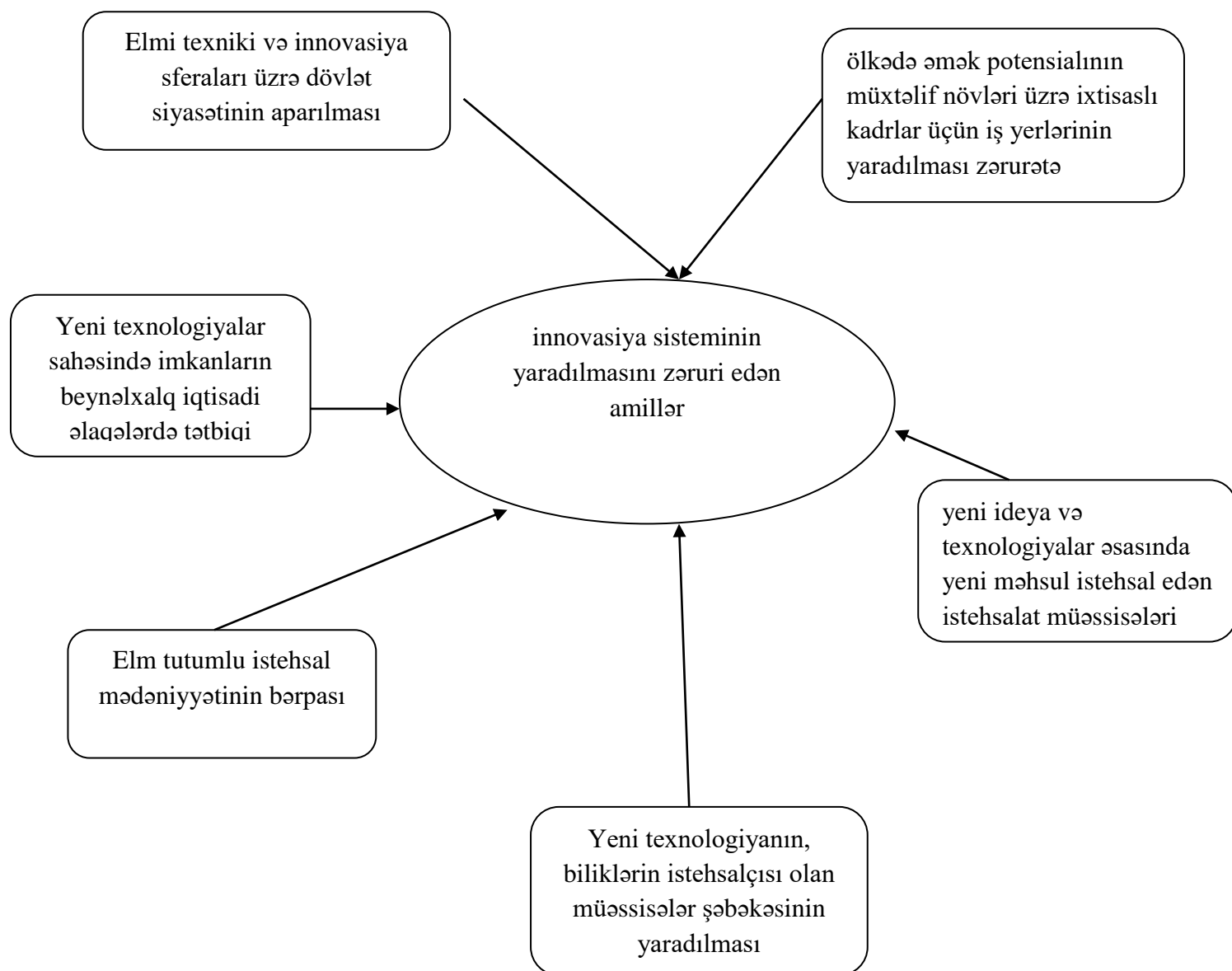
Çünki müasir dövrdə innovativ iqtisadiyyatın ən mühüm amili, insan kapitalının inkişafına əsaslanır. İnsan kapitalının inkişafı isə o, hər bir ölkədə elm və təhsil sisteminin üstün inkişafının təmin olunmasından asılıdır. Bu baxımdan, müasir dünyada təhsil sistemini inkişaf etdirə bilən və innovativ potensialından səmərəli istifadə edə bilən dövlətlər lider dövlətlər hesab edilir.

Bu baxımdan Azərbaycanda təhsilin əsas missiyası beynəlxalq rəqabət qabiliyyətinin artırılması məqsədi ilə insan kapitalının yaradılmasından ibarətdir. Buna müvafiq olaraq, qabaqcıl texnologiyalara əsaslanan təhsili üçün strukturunun formalaşdırılması, zəruri əhəmiyyət kəsb edir.

Yalnız ölkəmizdə deyil, bütün inkişaf etmiş dövlətlər də innovasiya prosesinin aktivləşdirilməsi məqsədi ilə innovativ yönümlü iqtisadi inkişaf modelinə keçid üçün bu sistemlərinin fəaliyyəti çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Ölkəmizdə innovasiya sisteminin yaradılmasında və bu fəaliyyətin genişləndirilməsini şərtləndirən bir sıra amillər mövcuddur bunlar aşağıdakılardan ibarətdir :

Sxem 2.1. İnnovasiya fəaliyyətinin genişləndirilməsini şərtləndirən amillər
(19, 32)

II FƏSİL. YENİ İQTİSADI ŞƏRAİTDƏ İNNOVASIYA SİSTEMİNİN İDARƏ EDİLMƏSİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ

2.1. Milli innovasiya sisteminin formalaşması və inkişaf modellərinin təhlili

İqtisadi inkişafın yeni bir istiqaməti kimi milli innovasiya anlayışı 1990-cı illərin ortalarında formalaşmışdır. Bununla yanaşı, milli innovasiya modeli və milli innovasiya sistemi kimi terminlərin də çoxsaylı izahı mövcuddur. Buna müvafiq olaraq qeyd edə bilərik ki, məhz milli innovasiya sisteminin Qərb iqtisadçılarının bir qrupu tərəfindən daha çox 80-90-cı illərdə tədqiq edilmişdir. Bu tədqiqatlar nəticəsində milli innovasiya sistemi konsepsiyasının və müasir innovasiyanın inkişaf nəzəriyyəsinin əsası qoyulmuş və buna müvafiq olaraq, metodoloji prinsiplər işlənib hazırlanmışdır. Bu anlayış ilk dəfə 1987-ci ildə Krisom Friman tərəfindən istifadə edilmişdir. O milli innovasiya sistemi anlayışı altında innovasiya sisteminin əsas xüsusiyyətlərini tədqiq etmişdir. Bununla yanaşı, bu sahə üzrə tədqiqatlara həsr olunmuş ilk elmi əsaslı material B.Lundvallın “Milli innovasiya kitabı” hesab edilir. Bu anlayış innovasiya prosesində və innovasiya fəaliyyətindəki vacib xüsusiyyətlərini əks etdirərək, innovasiya prosesin müasir izahını təzahür edir. Başqa sözlə, milli innovasiya sistemi hər bir dövlətin bir sıra xüsusiyyətlərinin və ümumi prinsiplərinə uyğunlaşması kimi başa düşülür. Bu termini isə hər bir dövlətin sərhədləri çərçivəsində innovasiya sisteminin xüsusiyyətlərinin təzahürü və innovasiyanın stimullaşdırılmasını istiqamətlənən dövlət siyasətini özündə əks etdirir. Bu anlayışın izahına aid bir sıra fərqli yanaşmalar mövcuddur. İzahlardan biri isə İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının sənədlərində görmək olar. Bu sənədlərdə milli innovasiya anlayışına xüsusilə özəl və dövlət sektorlarına aid olan və bir-birilə qarşılıqlı fəaliyyət çərçivəsində yeni texnologiyanın inkişafına şərait yaradan institutların məcmusu kimi baxılmışdır.

N.A.İvanov isə milli innovasiya sisteminə, hər bir ölkənin sərhədləri daxilində texnologiyaların və elmi biliklərin məcmu fəaliyyəti kimi yanaşmışdır. Bununla yanaşı, milli innovasiya sistemi, innovasiya proseslərini təşkil edən müxtəlif hüquqi, maliyyə, sosial xarakterli institutların kompleksi kimi çıxış edir.

Milli innovasiya sisteminə müvafiq olaraq, milli innovasiya konsepsiyası səksəninci illərdə bir sıra tədqiqatçılar tərəfindən işlənib hazırlanmışdır. Belə ki, bu konsepsiyanın hazırlanmasında K.Frimen, R.Nelson kimi tədqiqatçıların rolu böyükdür. Konsepsiyayı ümumi metodoloji prinsiplər isə aşağıdakılardan ibarətdir

- innovasiya fəaliyyətinə təsir göstərən faktor kimi onun institusional kontekstində təhlili ;
- innovasiya vasitəsilə ən müxtəlif elmi tədqiqatlar ideyalarına riayət edilməsi ;
- iqtisadi inkişaf və elmin xüsusi rolu ;

Milli innovasiya sistemi ilə əlaqədar tədqiqatçıların müxtəlif yanaşmalarını onların tarixi kökləri və məqsədlərindən irəli gəlirdi. Buna misal olaraq qeyd edə bilərik ki, B.Lundval və Listin innovasiya sisteminin “milli istehsal sistemləri” konsepsiyasından və müəssisələr arasındakı texnoloji əməkdaşlıq haqda tədqiqatlarına uyğun şəkildə təhlil etmişlər. Lundval xüsusilə yeni bilik və texnologiyaların istehlakçı və istehsalçılar arasındakı münasibətlər əsasında yaranmış münasibətləri və buna müvafiq olaraq, bu münasibətlər əsasında formalaşan xüsusiyyətlərini təhlil edərək onların milli innovasiya sisteminin mərkəzində dayandığını söyləmişdir.

K.Frimen Milli innovasiya sisteminə tərif verərkən qeyd etmişdir ki, bu sistem iqtisadiyyatın müxtəlif sektorları üzrə qarşılıqlı əlaqədə olan yeni texnologiyaların diffuziyasını yaradan dəyişdirən və kömək edən institusional struktur şəbəkədən ibarətdir.

Frimene görə 1980-ci illərdə innovasiya sistemi yeni texnologiya məhsulu və xidməti, yeni bilikləri özündə əks etdirən və yayan iqtisadi subyekt və ictimai institutların qarşılıqlı təsirin mürəkkəb sistemi şəklində çıxış edir.

Milli innovasiya sistemi, özünün malik olduğu müəyyən strukturla yanaşı, qarşılıqlı əlaqədə olan blokların məcmusundan ibarətdir. Buna müvafiq olaraq qeyd edə bilərik ki, milli innovasiya sisteminin tərkibinə 5 bloqa aid edilir. Bunlar müvafiq olaraq.

- istehsal bloku ;
- maliyyə bloku ;
- kreativ-bilik yaradan blok ;
- texnologiyaların transferi bloku ;
- kadr hazırlığı bloku

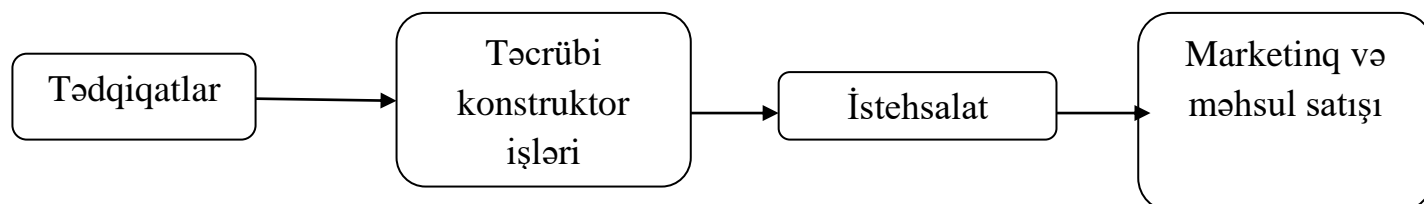
Milli innovasiya sisteminin xarakteri innovasiyaların inkişaf modellərindən asılı olaraq dəyişilir. İnnovasiya prosesinin inkişafı və milli innovasiya sistemində sistemli yanaşma əslində çox böyük bir tarixə malik deyil. Belə ki, innovasiya nəzəriyyəsinin inkişafı özü ilə bərabər, innovasiya sisteminin modellərinə sadə xətt modelindən daha mürəkkəb qeyri xətti modeli təkamül etməsi ilə nəticələnmişdir. Buna müvafiq olaraq, innovasiya prosesləri modellərinin təkamülünə nəzər salmaq.

Cədvəl 2.1. İnnovasiya prosesləri modellərinin təkamülü

Nəsil	Dövr	Innovasiya prosesi modeli
I	1940-1960	“Texnoloji təkən” modeli
II	1960-1970	“Tələbin çağırışı” modeli
III	1970-1980	“Uyğunlaşmış model” “Zəncirvari model”
IV	1980-1990	“Birləşmiş model”
V	1990-2000	“Sistem və şəbəkə modeli”

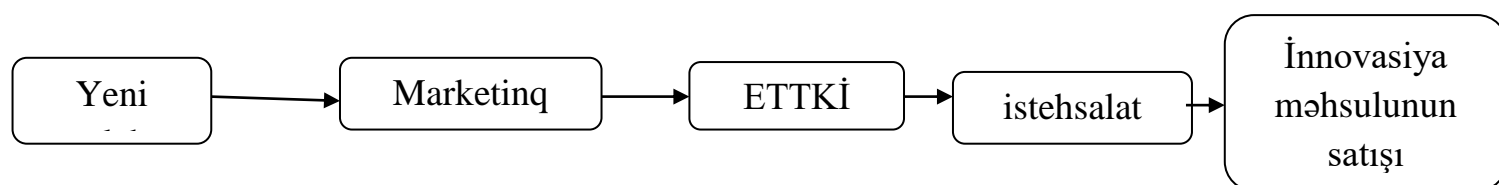
I nəsil innovasiya prosesi dövründə sadə xətti modeli daha geniş yayılmışdır və bu model “Texnoloji təkən” modeli adlanırdı.

Sxem 2.1. “Texnoloji təkən” modeli

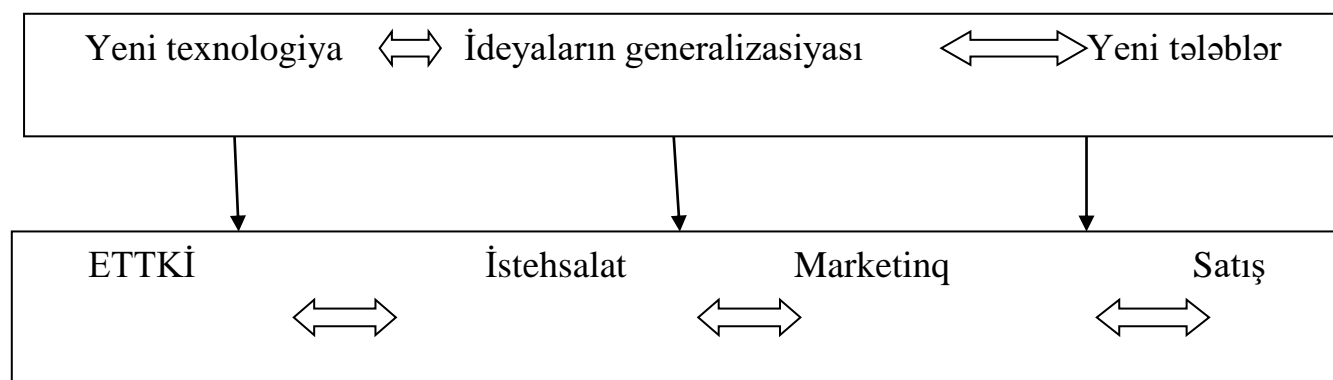

Bu model klassik model olub innovasiya nəzəriyyəsinin klassikləri olan N.Rozenberq, Y.Şumpeter və bir sıra tədqiqatçıların əsərlərində öz əksini baxmışdır. Bu modelin çatışmazlığı ondan ibarətdir ki, yalnız 5% tədqiqatın nəticəsi istehsala tətbiq edilir.

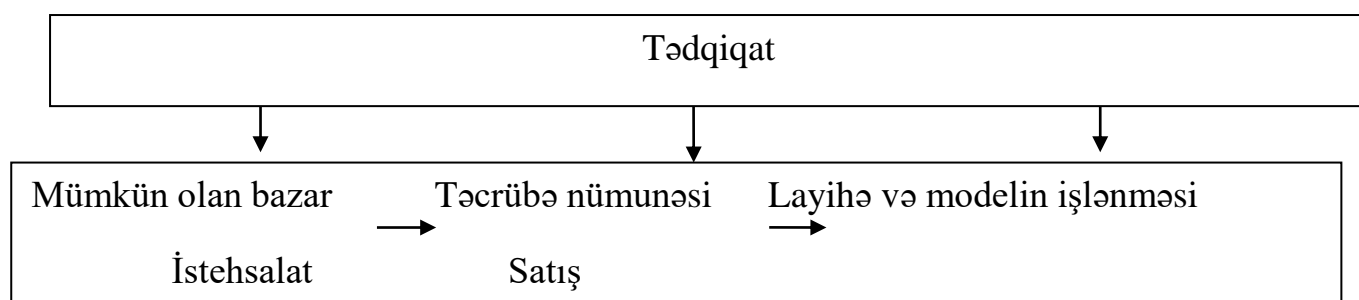
Sxem 2.2. “Tələbin çağırışı” modeli

Sxem 2.3. “Uyğunlaşmış model”

Sxem 2.4. “Zəncirvari model

İnnovasiya sisteminin formalarına isə Ənənəvi, Şərqi Asiya və Alternativ innovasiya modelləri aid edilir. Odur ki, bu modellərin hər birinə ayrılıqda nəzər salaq.

Ənənəvi model – Bu modelə başqa sözlə tam innovasiya dövrünün modeli də deyirlər. Bu modeli innovasiya ideyasının formalaşmasından məhsulun istehsalına qədər gedən dövr ərzində innovasiya sistemi strukturunun bütün elementlərini özündə əks etdirir. Bu elementləri missiya olaraq, fundamental və tətbiqi elmi kadr hazırlığı, istehsal, maliyyə mexanizmini göstərə bilərik. Niderland, Almaniya, Fransa, Finlandiya, Amerika kimi ölkələrdə ənənəvi İnnovasiya sistemi formalarından istifadə edilir.

Şərqi Asiya innovasiya sistemi – Bu model də innovasiya dövründə fundamental və bir o qədər tətbiqinin komponentindən rast gəlinmir. Ənənəvi modeldən fərqli olaraq bu modeli məhz ənənəvi inteqrasiya modeli ölkələrindən götürmüş, yüksək texnoloji məhsulun ixracına istiqamətlənmişdir.

Alternativ innovasiya sistemi modeli – Bu model, Türkiyə, Çili, Tailand, Portuqaliya kimi ölkələrdə tətbiq edilir. Bu ölkələrin innovasiya siyasəti daha çox yüksək texnologiyanın əldə edilməsinə, kadr hazırlığına kreativ sənaye inkişafına istiqamətlənmişdir. Buna müvafiq olaraq da məhz bu model kənd təsərrüfatı iqtisadiyyatında böyük olmayan ölkələrdə istifadə edilir.

Bu model müasir dövrdə dünyanın bir sıra ölkələrində olan milli innovasiya sisteminin müvafiq maliyyə sektorunu yerinə yetirir. Biliklər iqtisadiyyatına keçid öz növbəsində, yeni texnologiyalara və eləcə də yeni biliklərin səmərəli tətbiqi sisteminə keçidi və formalaşdırılmasını tələb edir ki, bunun da vasitəsilə milli qlobal bazarlarda bir sıra sahələri öz istehlakçılarını tapır. Belə ki, son zamanlar dünyanın bir sıra ölkələrində milli innovasiya sistemi və konsepsiyasından texnoloji tərəqqinin iqtisadi aspektlərinə həsr olunmuş bütün tədqiqat işlərində fəal şəkildə istifadə edilir. Buna misal olaraq dünyanın bir sıra təşkilatların bu istiqamətdə fəaliyyətini qeyd edə bilərik. Xüsusilə İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf

Təşkilatı, həmçinin bir sıra beynəlxalq təşkilatların fəaliyyəti sayəsində milli iqtisadiyyatın ənənəvi sənaye ölkəsindən, yeni elmə əsaslan iqtisadiyyata keçidlə bağlı problemlərlə əlaqədar analitik tədqiqatlar həyata keçirilir.

Cədvəl 2.2. Milli innovasiya və iqtisadi sistemlər arasındakı fərqlər (11, 123)

Şərqi Asiya innovasiya sistemləri	Latin Amerikası
ən kiçik xarici borc	Xarici borcun daim təzyiqi
Zəif böhran	Yüksək böhran
Təhsili, universal imkan ali təhsil sistemi sürətli artıma	əhalinin müxtəlif kateqoriyaları arasında təhsilə imkanın da ki, böyük fərqlər və təhsil sistemin deqradasiyası
Ixraca istiqamətlənmiş artan rəqabət Oqabiliyyəti və elektron sənayesi	Zəif elektron sənayesi
əhalinin gəlir səviyyəsi arasındakı fərqlərin kiçik olması	əhali gəliri səviyyəsində böyük fərqlər
Tİ-nin (1-2% ÜDM) yüksək artımı	Tİ həcmi staqnasiyası və ya azalması
əmək məhsuldarlığının iqtisadi artımın yüksək templəri	əmək məhsuldarlığı və iqtisadi artımın aşağı templəri

Innovasiyaların aşağıdakı növləri mövcuddur.

1. məhsul innovasiyaları
2. proses innovasiyaları
3. sosial innovasiyalar

Hər birinə ayrılıqda yanaşdıqda, ilk öncə qeyd etməliyik ki, məhsul innovasiyaları əhatə dairəsini davamlı olaraq bazar tutumunun artırılması, yeni iş yerləri yaratmaq, yüksək nüfuza malik olmaq kimi xüsusiyyətlər aid edilir.

Sosial innovasiyalara isə əmək bazarında sosial mövqeyin yaxşılaşdırılması, müstəqillik, kollektivdə sosial cavabdehliyin təmin edilməsi aid edilir.

Proses innovasiyalarına əmək məhsuldarlığın yüksəldilməsi, ətrafa atılan çirkab maddələrin miqdarının azaldılması kimi məsələlər aid edilir.

Müasir dövrdə bazar iqtisadiyyatı şəraitində innovasiya sisteminin təsvir modelləri Oslo rəhbərliyi adını almış beynəlxalq standartlarda öz əksini tapmışdır. Bu standartlarda xüsusi texnoloji innovasiyalar işlənib hazırlanma, onların fiziki gəlirliliyi müəyyənləşdirmişdir. Burada qeyd edilir ki, innovasiya o zaman baş verir ki, bazarda, yaxud istehsalatda tətbiq edilmiş olsun. Buna müvafiq olaraq isə texnoloji innovasiyaları 2 tipli göstərə bilərik : məhsulda və prosesdə

Məhsul innovasiyası təkmilləşdirilmiş məhsul və yaxud yeni məhsulun tətbiq edilməsini nəzərdə tutur. Bu zaman həm məhsulun tətbiqi sferası, xüsusiyyətləri, konstruktiv, yaxud istifadə edilmiş materialları və komponentləri əvvəllər buraxılmış məhsuldan əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənirsə, onda bu yeni məhsulun tətbiqi bazis məhsul innovasiyası kimi müəyyənləşir.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində innovasiyanın əsas xüsusiyyəti məhz onun istehlak xassələrindəki yenilik olmalıdır. Bu yenilik xüsusilə də sənayedə innovasiya potensialının qiymətləndirilməsi zamanı tədqiq edilir. Sənayedə innovasiyanın qiymətləndirilməsi zamanı tətbiq edilən yeniliklər aşağıdakı kimi fərqləndirməyi tələb edir : Texnoloji əlaqələr hesabına reallaşan prinsiplial əhəmiyyətli maliyyə alətlərinin tətbiqində, bilavasitə məhsulda ifadə olunan yeniliklər . Buna müvafiq olaraq, ölkəmizdə sənaye müəssisələrində proqram innovativ yanaşmadan istifadə edildiyi üçün əlverişli mühitin formalaşdırılması nöqtəyi nəzərindən çox mühüm addımla atılır və milli innovasiya potensialının gücləndirilməsi üçün aktual problemlərin həlli baxımından bir sıra dövlət proqramları və intensiv tədbirlər həyata keçirilir. Bu tədbirlər, xüsusilə də respublikanın sənaye müəssisələrində innovasiyaya mane olan iqtisadi və istehsal xarakterli amillərin müəyyən edilərək aradan qaldırılması ilə əlaqədardır. Belə ki, aparılan sorğulara əsasən innovasiyalara, mane olan iqtisadi amillər qismində əsasən maliyyə durumu və istehsala məsrəflərin yüksəkliyi daha çox müşahidə edilmişdir.

Ümumilikdə, bu sfera üzrə məhsul innovasiyaların tiplərinə görə, texnoloji innovasiyalar və məsrəflər 89%, emal sənayesi üzrə müvafiq göstəricidən isə 39% azalma baş vermişdir.

Cədvəl 2.3. Azərbaycan sənayesi üzrə texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclər
(mln manat)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Hasilat	1	0.9	1.2	1.4	1.8	1.9
Emal sənayesi	0.1	0.3	0.2	1.3	1.4	1.7
Elektrik enerjisi, qaz, buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı	-	-	-	-	-	-

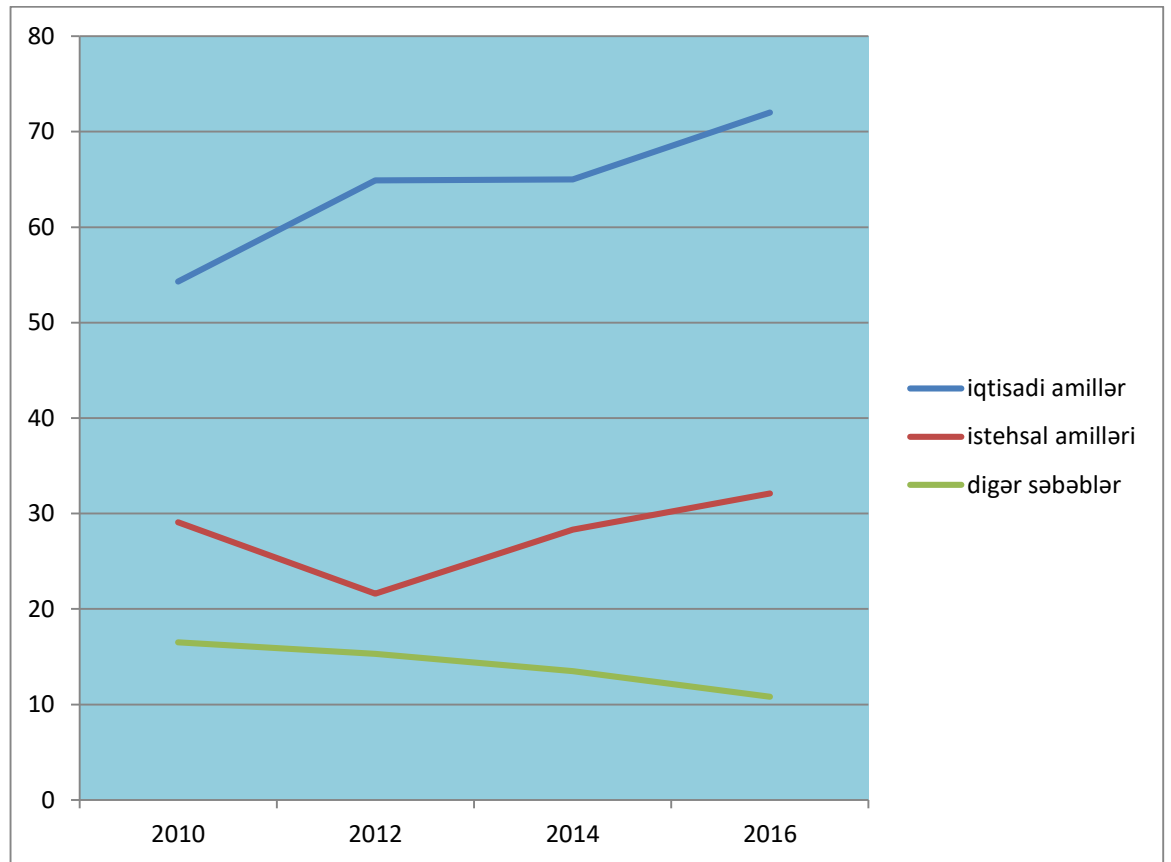
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ DÖVLƏT STATİSTİKA KOMİTƏSİ, Sənayenin əsas göstəriciləri

Artıq ölkəmizdə emal sənayesində tətbiqi istiqamətləri üzrə texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclərin strukturuna əsasən qeyd edə bilərik ki, bu illər ərzində vəsaitin 72.8%-i Texnoloji innovasiyalarla əlaqədar maşın və avadanlıqların alınmasına, 13.8%-i Yeni məhsulların xidmətlərin tətbiqi və işlənməsinə, 7.5%-i Yeni texnologiyaların alınmasına, 2.6%-i Texnoloji innovasiyalara, 1.3%-i Layihələndirmə, yeni xidmət və metodların tətbiqinə sərf edilmişdir.

Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin sənaye vasitələrinin əməkdaşları arasında apardıqları sorğuların nəticələrinə əsasən qeyd edə bilərik, innovasiyaya mane olan amillərin 43%-ni iqtisadi, 30%-ni istehsalat xarakterli, 27%-ni isə digər amillər təşkil edir.

Bu sorğularda əsas və həlledici iqtisadi amillər içərisində 39% vəsaitin kifayət qədər olmaması, 22% dövlətin maliyyə dəstəyinin olmaması, 17% isə yeniliklərin dəyərinin yüksək olması ilə əlaqələndirilmişdir.

Diqram 2.1. Sənaye müəssisələrində innovasiyaya mane olan əsas və həlledici amillər :

Diqrama əsasən qeyd edə bilərik ki, göstərilən illər ərzində sənaye müəssisələrində innovasiyaya mane olan əsas həlledici amillər içərisində iqtisadi amillərin xüsusi çəkisi yüksək olmuşdur. İkinci mühüm amil isə istehsal amilləridir. Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən, sənaye müəssisələrində innovasiyaya mane olan iqtisadi amillərin tərkib hissəsini məhz aşağıdakı formada göstərə bilərik.

İqtisadi amillərin tərkib üsürləri :

- yüksək iqtisadi risk
- yeni məhsullara çəkilən xərclərin əvəzinin ödənilməsi müddətlərinin uzun olması
- kifayət qədər pul vəsaitinin olmaması

- yeniliklərin dəyərinin yüksək olması

İstehsal amillərin tərkib üsürləri :

- ✓ Yeni texnologiyalar haqqında informasiyanın çatışmazlığı
- ✓ Satış bazarları haqqında informasiyanın çatışmazlığı
- ✓ müəssisənin innovasiya potensialının aşağı olması
- ✓ müəssisələr tərəfindən yeniliklərin qəbul edilməməsi

Digər amillərin tərkib üsürləri aşağıdakılardan ibarətdir :

- innovasiya prosesi müddətinin qeyri müəyyən olması
- daha əvvəlki innovasiyalar nəticəsində təzə məhsullara ehtiyacın olmaması
- texnologiyalar bazarının inkişaf etməməsi
- innovasiya fəaliyyətini tənzimləyən qanunvericilik, normativ hüquqi sənədlərin kifayət qədər mövcud olmaması

Buna müvafiq olaraq Azərbaycan emal sənayesində tətbiqi istiqamətləri üzrə texnoloji innovasiya çəkilən xərclərə nəzər salaq.

Cədvəl 2.4. Emal sənayesində tətbiqi istiqamətləri üzrə texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclər (min Azn)

Vəsaitlərin xərclənməsi istiqamətləri	2010	2011	2012	2013	2014	2016	2017
Yeni məhsulların, xidmətlərin, yeni proseslərin tətbiqi və işlənməsi	45	785	3796	2519	728	2546	3320
Texnoloji innovasiyalarla əlaqədar maşın və avadanlıqların alınması	1782	288	40005	4526	2036	5048	23543

Yeni texnologiyaların alınması	6739	-	201.3	-	1002	-	-
Proqram vəsaitlərinin alınması	-	-	0.1	-	8	-	-
İnnovasiyalarla əlaqədar işçilərin öyrədilməsi hazırlığı	-	-	49.1	-	-	95.6	97
Marketinq tədqiqatları	0.8	-	0.4	-	-	-	1.1
texnoloji innovasiyalar	2	-	2583	-	-	140	-
Maşın, elektrik və optik avadanlıqların istehsalı	60.8	265.9	531.4	313	28.8	0.7	9120

2.2. Milli innovasiya sistemində innovasiya infrastrukturunun müasir vəziyyəti və inkişaf problemləri

İnnovasiya prosesinin reallaşmasına şərait yaradan strukturlar innovasiya fəaliyyətinin infrastrukturudur. İnnovasiya infrastrukturunu dedikdə, elə təşkilatlar nəzərdə tutulur ki, innovasiya fəaliyyəti ilə məşğul olan subyektlər öz fəaliyyətlərini icra etmələri üçün zəruri olan xidmətləri göstərirlər. İnnovasiya infrastrukturunu innovasiya ideyasını verənlərin və onun konkret məhsul istehsalında həyata keçirilən innovatorların, əməyin bölgüsü vasitəsilə formalaşır.

Bununla yanaşı qeyd etməliyik ki, innovasiya infrastrukturunu müxtəlif təşkilatı hüquqi formaya malik və bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan təşkilatlar sistemi ,texnoloji mənimsəmədən başlayaraq elmi tədqiqatlara qədər bir sıra mərhələləri əhatə edən innovasiya prosesinin həyata keçirilməsini təmin edirlər. İnnovasiya infrastrukturunu innovasiya sisteminin əsas elementlərindən hesab edilir. İnnovasiya sistemi, innovasiya proseslərinin xüsusiyyətlərini özündə birləşdirir.

İnnovasiya infrastrukturunu, onun subyektlərinin əsas fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun elementlərə bölünür. Bu elementləri adətən 2 qrupa bölə bilərik. Onlardan 1-cisi innovasiya sahibkarlığı üçün subyektləri, digəri isə bilavasitə innovasiyalaşdırma üçün mühüm rol oynayan subyektlər hesab edilir. Hər bir element özündə innovasiya infrastrukturunun sistemini yaradır və təşkilati struktur formasına görə isə müxtəlif cür ola bilər. Bu zaman əsas məqsəd innovasiya fəaliyyətində , effektivliyin təmin edilməsi məqsədi ilə iqtisadiyyatın innovativ sistem nəzdində inkişafının təmin edilməsinə uyğun fəaliyyətin icra edilməsindən ibarətdir. Bu elementlərin müqayisəli cədvəlinə nəzər salaq.

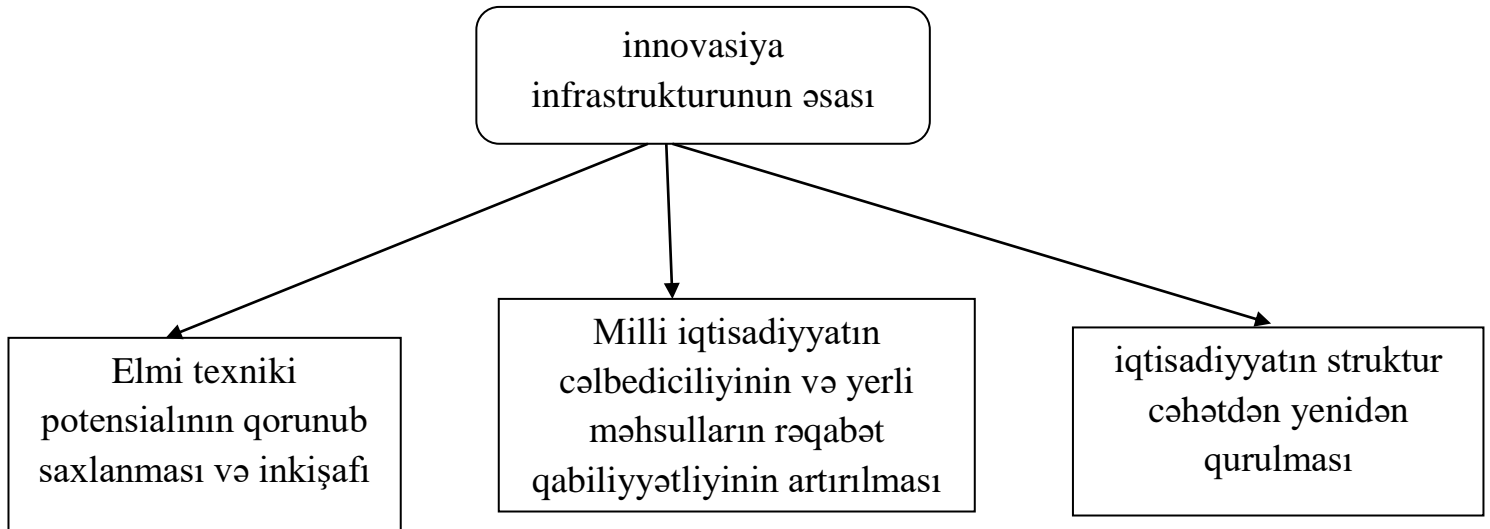
Cədvəl 2.5 İnnovasiya elementlərinin müqayisəli cədvəli

İnnovasiya işgüzarlıq üçün	Bilavasitə innovasiyalaşdırma
Mühəndis firmaları	İnnovasiya Mərkəzləri
Məsləhət firmaları	Texnopolislər
Elmi texniki, kooperativlər	Kitabxanalar və məlumat bazaları
Biznes-inkubatorlar	Amea
Bank və digər kredit strukturları	Elmi parklar
Informasiya xidməti firmaları	Sınaq istehsalı
Kadrların hazırlanması, yenidən hazırlıq mərkəzləri	Tədqiqat komplekslərinin sənaye universitetləri
texnologiyanın ötürülməsi, mərkəzlərə tətbiqi	Patent lisenziya təşkilatlarından
Firmalar.	
Mühəndis mərkəzləri	

İnnovasiya infrastrukturunun əsas məqsədi cəmiyyətin maraqlarına uyğun formada innovasiya proseslərinin yerinə yetirilməsi və effektiv şəkildə innovasiya fəaliyyətinin icra edilməsini təmin etməyə qabil təsərrüfat subyektləri sisteminin

yaradılması hesab edilir. İnnovasiya infrastrukturunun formalaşması və inkişafının əsas vəzifələrinə nəzər salaq

Sxem 2.5. İnnovasiya infrastrukturunun inkişafının əsas vəzifələri

Hər bir dövlətdə innovasiya siyasətinin reallaşmasına təsir göstərən məsələlərdən biri də innovasiya infrastrukturunun inkişaf dərəcəsi hesab edilir. Buna müvafiq olaraq qeyd edə bilərik ki, müxtəlif iqtisadi ədəbiyyatlarda innovasiya fəaliyyətinin infrastrukturunu dedikdə, bu fəaliyyətin icra edilməsi məqsədi ilə onun subyektlərinin zəruri xidmətləri təklif edən müxtəlif təşkilatlar şəklində başa düşürlər. Bu zaman innovasiya fəaliyyətinin subyektinin qismində müxtəlif siyasi, informasiya və digər xidmətləri təklif edən hüquqi şəxslər başa düşülür. Milli innovasiya sisteminin əsas tərkib hissəsi hesab edilən innovasiya strukturları müxtəlif təşkilati hüquqi formaya malik və qarşılıqlı əlaqə formasında bir-birini tamamlayan təşkilatlar sistemini və innovasiya fəaliyyətinin reallaşdırılması mərhələlərini özündə əks etdirir.

İnnovasiya infrastrukturunun formalaşması və inkişafının əsas və ümumi müddəalarını, Azərbaycan Milli İnnovasiya Sisteminin təhlili və buna uyğun innovasiya infrastrukturunun təşkilati -iqtisadi modeli vasitəsi ilə müəyyənləşdirə bilərik. İnnovasiya infrastrukturundan formalaşan elementlərdən ən əsası texnoloji

istiqlamət hesab edilməlidir ki, bunun da əsasında innovasiya mərkəzləri dayanır. Bu innovasiya mərkəzləri , elmi texniki tərəqqinin ən son nailiyyətlərinin tətbiqi vasitəsilə müxtəlif sferalar üzrə fəaliyyət göstərirlər. Azərbaycan Respublikasında innovasiya mərkəzlərinin 3 modelinin istifadəsi məqsədəuyğun hesab edilir. Onlar aşağıdakılardan ibarətdir :

1. Yüksək texnologiyaya malik ərazilər ;
2. Milli texnoparklar ;
3. Regionlarda yaradılan innovasiya mərkəzləri ;

Müasir dövrdə dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində innovasiya infrastrukturunun inkişafında texnoparklar çox mühüm rol oynayır. İnnovasiya fəaliyyətinin ixtisaslaşmış subyektiv şəklində çıxış edən texnoparklar, texnoloji zonalar da formalaşdırılır. Texnoparkların yaranmasının əsas məqsədləri aşağıdakılardır:

1. Yeni iş yerlərinin açılması
2. ölkənin iqtisadi və texniki bazasının inkişafı
3. Elmi texniki tərəqqinin sürətlənməsi
4. Elm istehsal inteqrasiyasının təmin edilməsi

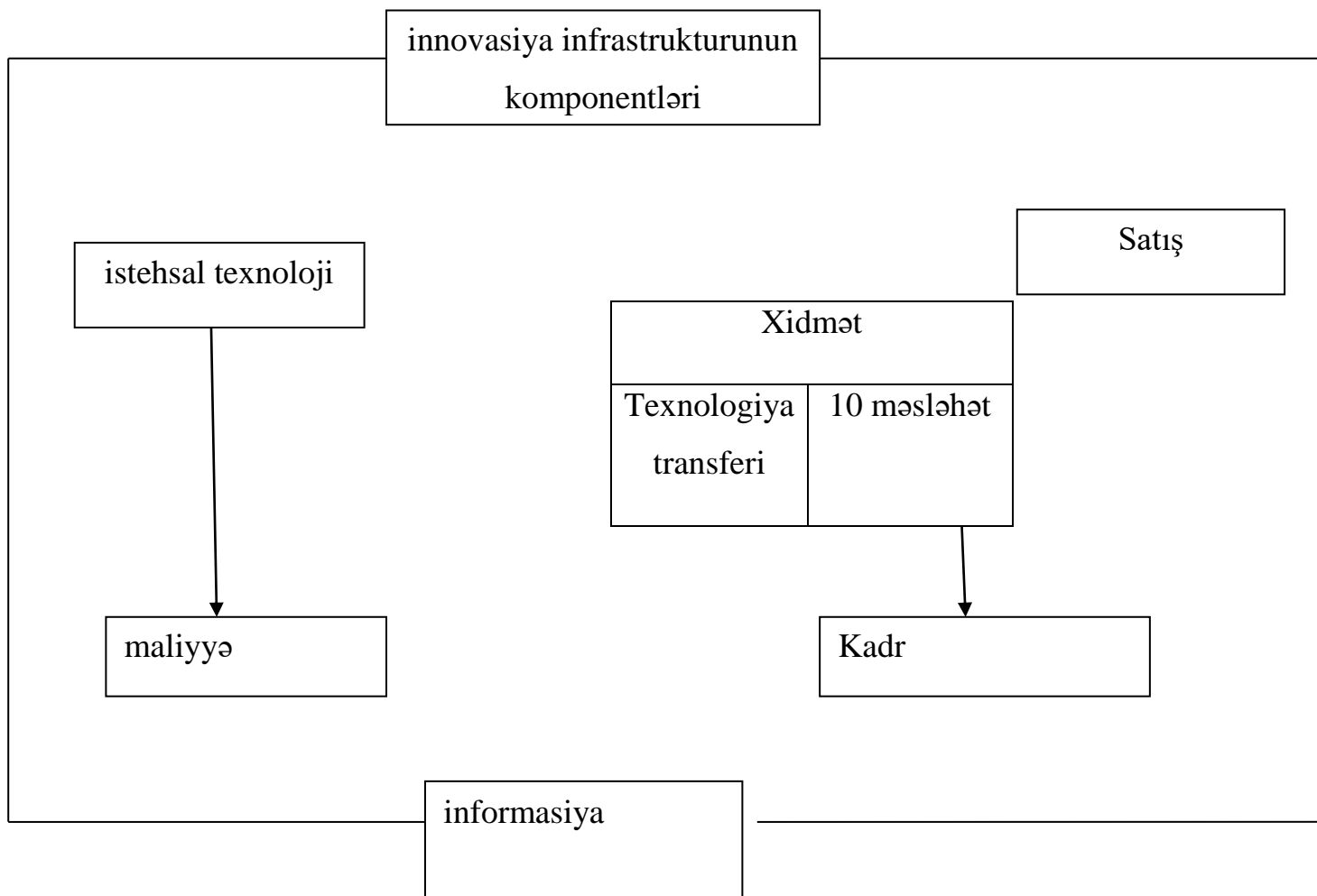
Başqa sözlə, texnopark anlayışı ixtisaslaşdırılmış və elmi araşdırmalar məqsədi ilə icarəyə götürən elmi fəaliyyətin nəticələrinin məhsula çevrilməsi istiqamətində innovasiya fəaliyyəti subyektiv qismində çıxış edir.

İnnovasiya yönümlü sahibkarlığın təşəkkülündə innovasiya infrastrukturunun rolu, kommersiya xarakterli qurumlar qismində, biznes inkubatorlar və texnoparkların əsas atributu hesab edilir. Buna müvafiq olaraq qeyd edə bilərik ki, innovativ infrastruktur komponentlərinin münasibəti ixtisaslaşma səviyyəsindən asılı olaraq innovasiya fəaliyyəti subyektlərinin səmərəliyini şərtləndirən əsas amil hesab edilir.

İnnovasiya fəaliyyəti subyektlərinin və onların əsas funksiyalarına uyğun formada xidmət göstərən qurumlar innovasiya infrastrukturunu formalaşdırır. Buna müvafiq

olaraq, innovasiya infrastrukturunun komponentlərinin əlaqə sxemini aşağıdakı formada təqdim edə bilərik.

Sxem 2.6 İnnovasiya infrastrukturunun komponentləri

Sxemə əsasən qeyd edə bilərik ki, innovasiya infrastrukturunun istehsal texnoloji komponentlərin müxtəlif sənaye komplekslərinin tətbiqi profili risk zonalara aid edilir. Xidmət komponenti isə məsləhət və texnologiyaların transferi kimi alt komponentlərini özündə birləşdirir. Məsləhət xidməti daha çox olan müxtəlif texnoloji, iqtisadi, maliyyə və menecment üzrə məsləhətçi qrupların birgə səyləri vasitəsilə fəaliyyət göstərir.

Kadr komponenti isə əsasən, ixtisasartırma və mütəxəssis hazırlığı ilə əlaqədar innovasiya fəaliyyəti istiqamətləri üzrə kadr hazırlığına xidmət edir.

Digər komponentlərdən fərqli olaraq informasiya komponenti geniş tərkibə malik olmaqla qlobal informasiya şəbəkəsi resurslarını əhatə edir. İqtisadi komponenti isə elektron reklam və elektron ticarətin bir sıra elementlərin özündə birləşdirərək, elmi ideyaların kommersiyaya alışmasında mühüm funksiyanı icra edir.

Sadaladığımız bu komponentlərə müvafiq olaraq Delta MMC şirkətin nəzdində əldə edilənm innovativ yeniliklərə müvafiq innovasiyanın həyat tsiklinə və buna səbəb olan amillərə nəzər salaq :

- ideyanın axtarışı və qiymətləndirilməsi. satış şirkətlərinin fəaliyyəti zamanı innovativ yeniliklərdən istifadə etməklə uğurlu nəticə əldə etmək ideya axtarışına başlanılır. Bunun üçün 3 axtarış yolunu seçmək məqsədəuyğun hesab edilir
 1. Yeni ideyanın işlənilib hazırlanması
 2. Tənqidə yenidən baxmaq və mövcud problemin həllinin modifikasiyası
 3. İşləyən, ümumi və xüsusi qərarların axtarışı

Şirkətin fəaliyyətinin uğurla davam edilməsi məqsədi ilə ideyanın şirkət daxilində formalaşması məqsədilə bir sıra metodlar tətbiq edilir. Bunlara misal olaraq, intuitiv metodları göstərə bilərik. Bu metodlar müəssisələrdə nisbətən yüksək biliklərə malik olan yaradıcı insanlar tərəfindən ideyaların təklif edilməsini özündə əks etdirir.

- İstehsalın mənimsənilməsi - Şirkətin fəaliyyət sferasına uyğun olaraq məhsulun istehsalına hazırlıq və işlər tamamlandıqdan sonra istehsalın istehlakçıya vaxtında çatdırılması şirkətin bazarda uğurlu fəaliyyətinin əsas şərti hesab edir. Bu mərhələdə şirkət aşağıdakı məsələlərə diqqət yetirməlidir.
 - İstehsal heyətinin yeni metod və texnoloji proseslərlə tanış etmək
 - Yeni təchizat kanallarının axtarışı

- Maşın və avadanlıqların istehsalı gücünə uyğun olaraq işə buraxılması

İnnovasiya prosesinin yeniləyi və şirkətin innovativ yenilikləri tətbiq etməsi bazara yeridilmə prosesi ilə başa çatır. Belə ki, bazara təqdim edilən məhsulların rəqabət qabiliyyətliyi marketinqdən ,bazar testlərindən, reklamlarla ,müşətilərlə məsləhətləşmə aparma yolu ilə müəyyən edilir. İstənilən şirkətin öz fəaliyyətində innovativ yeniliklərini tətbiq etməsi kifayət qədər pul vəsaiti tələb edir və bu zaman lazımi ehtiyatlardan optimal istifadə etmək lazımdır.

Milli texnoparklar hər bir ölkədə innovasiya mədəniyyətinin və elmi təşkilatların iştirakının inkişafı məqsədi ilə mütəxəssislər tərəfindən yaradılan təşkilatlardır. Qarşıya qoyulan məqsədlərə nail olmaq üçün texnoparklarda əsasən, universitetlər, elmi texniki institutlar və şirkətlər arasında elm və texnologiya axınlarının stimullaşdırılmasında çox mühüm rol oynayır. Beynəlxalq texnoloji parklar assosiasiyası texnopark sözü ilə yanaşı, texnoloji areal, texnopol və digər anlayışlardan ekvivalent olaraq istifadə edir. Texnoparkların əsas elementləri innovasiya yaradan şirkətlər və eləcə də müxtəlif universitetlərin texniki kadrları və idarəedici kadrlar hesab edilir. Texnoparkların müxtəlif formaları vardır ki, bunlar aşağıdakılardan ibarətdir :

- Texnoloji inkubatorlar ;
- Elmi tədqiqat parkları ;
- Texnoloji Areallar;

Hər birinə ayrılıqda yanaşsaq, qeyd edə bilərik ki, inkubatorlardaha çox innovasiya firmalarına fəaliyyət göstərən kompleks şəkildə çıxış edir. Başqa sözlə, qeyd edə bilərik, biznes inkubatorlar yeni müəssisələrin formalaşması ,məsləhət xidmətlərinin və bir sıra informasiya təkliflərinin verilməsi ilə əlaqədar başlanğıc olaraq nəzərdə tutulmuşdur. İnkubatorlar müxtəlif firmalara avadanlıqlarından istifadə və icarə imkanları təklif edir.

Yeni texnoparkların yaradıldığı məqsədlərə uyğun olaraq müxtəlif sahələr üzrə ixtisaslaşmışlar. Azərbaycanda innovasiya potensialının çoxluğunu nəzərə alaraq,

texnoparkların yaradılmasına diqqət daha da artmışdır. Milli texnoparklarda innovasiya sisteminin tərkib hissəsi hesab edilən və parametrlərinə görə inkişaf etmiş ölkələrin innovasiya sistemində uyğun gələn elmi tədqiqat sektoru fəaliyyət göstərir. Onlar həm milli innovasiya sisteminin digər segmentləri ,həm də sahibkarlıq sektoru ilə qarşılıqlı əlaqəni təmin etməlidirlər.

Azərbaycanda da “2020 Gələcəyə baxış” konsepsiyası vasitəsi ilə innovasiya sahibkarlığının inkişafı və ən son texnologiyanın tətbiqi və mənimsənilməsi ilə bağlı tədbirlər son dövrlərdə daha da gücləndirilmişdir. Xüsusilə də ölkəmizdə elmtutumlu məhsulların və texnologiyaların tətbiqi üçün innovasiya zonalarının və texnoparkların yaradılması məsələsi olduqca aktualdır. Ölkəmizdə bu proses 2012-ci ildən etibarən başlanmışdır. İlk olaraq Sumqayıt, Gəncə, Bakı, Mingəçevir şəhərlərində, texnoparkların yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. Bu parkların yaradılması, hər şeydən öncə, qeyri -neft sektorunun inkişafına təkan verən qüvvə rolunu oynayaraq, xüsusilə də xarici ölkələrdən məhsul idxalının qarşısını almaq məqsədilə çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Ölkə Prezidentinin 2009-cu il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiyasında da elmi texniki infrastrukturun modernləşməsi, innovasiya fəaliyyəti infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi və texnoparkların genişləndirilməsi kimi məsələlər aktual olmuşdur. Qarşıya qoyulan vəzifələrin yerinə yetirilməsinə elə 2009-cu ildə Sumqayıt şəhər sənayesində başlanmışdır. 2009-cü ildən etibarən istismara verilən Sumqayıt Texnologiyalar Parkı bu istiqamətdə fəaliyyətin başlanğıcı olaraq və texnoparkların yaradılmasında pioner olmaqla ölkəmizdə qeyri-neft sektoru üzrə layiqli yer tutan müəssisələrdən hesab edilir. Bu texnoparkın Sumqayıtda yaradılması da məhz bu şəhərin Qafqazdakı sənaye mərkəzi kimi formalaşmasının tarixi ənənələrinin bərpasını özündə əks etdirir. Texnoparkın bütün zavodları Avropada istehsal olunmuş ən son texnoloji avadanlıqlarla təchiz edilmişdir. Ümumilikdə qeyd edə bilərik ki, Sumqayıt şəhəri inkişaf etmiş infrastruktura və yüksək ixtisaslı kadr potensialına və münasib

coğrafi mövqeyə malikdir. Bu gün ölkə iqtisadiyyatında innovasiya, elmi inkişafın əsas istiqamətini təşkil etməklə texnogen obyektlərin innovativ həlli ilə qovuşduğu və geniş təcrübə dəstəklisi, zavod kompleksini özündə birləşdirir. STP MMC ölkə iqtisadiyyatının davamlı inkişafına öz töhfəsini verən bir sıra istehsalat müəssisələrindən ibarət texnoloji innovasiyanın ən müasir istiqamətlərini özündə əks etdirən avtomatlaşdırılmış müəssisələr kompleksidir. Ümumi sahəsi 250ha və istehsal sahəsi 438.992 m² STP olan yeni zavodların layihələndirilməsi və tikintisi davam edir. Texnoparkın nəzdində 28 zavod fəaliyyət göstərir ki, bunlardan ən böyüyü 5500 çeşiddə məhsul istehsal edən kabel zavodudur. STP tərkibinə daxil olan müəssisələrə misal olaraq, Elektron Cihazlar Zavodunu, Polimer Məmulatlar Zavodu, Alüminium və Mis Elektrotexniki Çubuqlar Zavodu, Maşınqayırma Zavodu dəqiq Mexanika Zavodu , Texniki Qazlar Zavodu və digərlərini göstərə bilərik.

Cədvəl 2.6 Sumqayıt Texnologiyalar Parkında müəssisələrin fəaliyyəti ilə əlaqədar iqtisadi göstəricilər (yanvar-noyabr aylarında) 2017

Məhsulun adı	Hesabat ayında	Hesabat dövründə	Keçən ilin müvafiq ayında	Keçən ilin müvafiq dövründə	Artım Azalma sürəti	Hesabat dövrünün axımına hazır məhsulun qalığı	Məhsulu ümumi həcmnin xüsusi çəkisi
Arqon	921	10782	942	16359	66	1302	12.1
Azot	53798	3474563	47283.5	587695	59	1133.7	3.3
Oksigen	17496	666912.6	7360	679148	98	7675	1.2
Karbon oksid	25946	2913456	10450	824700	352	15340	5.3

Naqilləri 1000v cox olmayan gərginlik	536714	5529146	657909	67259009	8.2	3019531	54.6
Naqilləri 15v- dən çox olan gərginlik	48233	343521	47000	17494000	19	397162	119.3
Şlanqlar	909357	12551932	1891478	68709045	197	985975	10.6
Tikinti konstruksiyaları	66.6	8696.3	931.3	6243	139.4	12.6	0.1

Sumqayıt Şəhər Statistika İdarəsi

Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı, onun idarəedici təşkilat olan Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı MMC Azərbaycan Respublikası prezidentin 2011-ci il tarixli Fərmanı əsasında yaradılmışdır. Bu parkın məqsədləri aşağıdakılardan ibarətdir

- sahibkarlığın dəstəklənməsi, investisiyaların və müasir texnologiyaların cəlb edilməsi
- ölkə iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətinin, ixrac və idxalı əvəz edən məhsul istehsalının artırılması
- Qeyri- neft sektorunun davamlı inkişafının təmin edilməsi
- sumqayıt və ətraf ərazilərdəki əhəlinin istehsal sahəsində məşğulluğunun artırılması

SKSP yarandığı gündən hal-hazırkı dövrə qədər parkın rezidentləri tərəfindən ümumi investisiyanın həcmi 1.1. mlrd ABŞ dollarına yaxınlaşmışdır. Belə ki, bu parkın ilk rezidenti olan Azetexnolayn MMC istehsal prosesinə başlamış və hazırda adıçəkilən şirkətin parkın ərazisində ildə 200000 ton müxtəlif diametrlili polad və müxtəlif diametrlili hidrotexniki avadanlıqlar, polietilen borular istehsal edən 3 müəssisəsi fəaliyyət göstər. Bütün bunlarla yanaşı, Azərbaycan Respublikası prezidenti innovativ sahibkarlığın dəstəklənməsi və ən müasir texnologiyaya əsaslanan sənaye müəssisələrinin təşkil edilməsi, məşğulluğun

strukturunun yaxşılaşdırılması baxımından 2011-ci il tarixində Bakı şəhərində Balaxanı Sənaye Parkının yaradılması haqqında sərəncam imzalamışdır. Balaxanı Sənaye Parkının ərazisində məişət tullantılarının emalı və xidmət müəssisəsi yaradılması qərara alınmışdır. Həmin ərazinin bir hissəsi infrastruktur zonası kimi istifadə edilirdi. Belə ki, Təmiz Şəhər ASC tərəfindən torpağın istifadəyə yararlı vəziyyətə gətirilməsi, eləcə də xarici və daxili infrastrukturun yaradılması və burada sahibkarlıq fəaliyyətinin səmərəli formada həyata keçirilməsi ilə əlaqədar zəruri tədbirlər görülmüşdür.

Bütün bunlarla yanaşı, innovasiya fəaliyyəti göstərən sahibkarlıq strukturlarının maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşdırılması ilə əlaqədar Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun mühüm rol oynayır. Belə ki, Azərbaycan prezidentinin 2002-ci ildə təsdiq etdiyi Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu haqqında Əsasnamədə öz sahibkarlıq subyektləri üçün zəruri yeniliklərin təbliğinə dəstək göstərilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Məhz buna müvafiq olaraq, son illər ərzində Balaxanı Sənaye Parkında Sumqayıt Yüksək Texnologiyalar Parkı, Sumqayıt kimya sənaye parkında müəssisələrin maliyyələşdirilməsinə dəstək verir.

Bununla yanaşı, ölkəmizdə innovativ fəaliyyət göstərən qeyri -neft sektorları üzrə ən böyük investorlardan biri kimi Azercell Telekom MMC 2000-ci ildə özünün keyfiyyət idarəetmə sistemi qurulmuş və beynəlxalq İSO 9001 sertifikatına layiq görülmüşdür. Ölkəmizdə elektron imza və elektron sənəd haqqında qanun qəbul etdikdən sonra isə elektron imza xidmətinin təşkili məqsədilə kifayət qədər sürətli infrastrukturunun yaradılması prosesi gedir. Texnoloji parklarla yanaşı, regional innovasiya mərkəzlərinin yaradılmasının əsas məqsədi isə ümumilikdə innovasiya infrastrukturunu üzrə innovasiya fəaliyyətinin əhatə dairəsinin daha da genişləndirilməsidir.

Yüksək texnologiyaya malik olan ərazilər innovasiya infrastrukturunun subyektləri hesab edilir. Bu ərazilərə əsasən istehlak təyinatlı texnoloji məhsulların buraxılışı üzrə bir sıra yerli və xarici şirkətlərlə müəssisələr yaratmaq vasitəsilə fəaliyyət göstərirlər. Bu cür yüksək texnologiyaya malik ərazilərin yaradılmasının

əsas məqsədi isə Azərbaycan iqtisadiyyatına istehlak mallarının istehsalı üzrə müasir texnologiyaların cəlb edilməsi təşkil edir. Bu ərazilərin yaradılmasının bir sıra şərtləri vardır ki, bunlar aşağıdakılardan ibarətdir :

- ərazinin coğrafi mövqeyi ;
- iqtisadi və siyasi sabitliyi ;
- zəngin mineral resursların mövcudluğu

Bu ərazilərin effektiv inkişafı üçün isə hər şeydən öncə partnyorların fəaliyyətinin stimullaşdırılması istiqamətində güzəştlər sisteminin tətbiqi əmək qanunvericiliyi bazasının işlənilib hazırlanmasına zəruri hesab edilir. Ümumilikdə qeyd edə bilərik ki, məhz bu ərazilərin yaradılması çox qısa müddət ərzində rəqabət qabiliyyətli məhsul istehsalına və dünya bazarından çıxmaq üçün əlverişli şəraitin yaradılmasına kömək edəcəkdir.

2.3. İnnovasiya prosesi və iqtisadi artım amilləri

Müasir dövrdə bazar iqtisadiyyatı şəraitində xüsusilə islahatlara məruz qalan ölkə iqtisadiyyatında elə struktur dəyişikliklər reallaşdırılmalıdır ki, rəqabət qabiliyyətli səmərəli sənaye kompleksinin formalaşdırılması mümkün olsun. Buna müvafiq olaraq qeyd edə bilərik ki, innovasiyaların geniş istifadəsi olunması, eləcə də, əsas kapitalın yeniləşdirilməsi kimi məsələlər olmadan iqtisadi inkişafın təmin olunması və eləcə də iqtisadi artım templərindən də irəliləyiş əldə edilə bilməz. Bunu xüsusilə sənaye sferası üzrə texnologiyaların tətbiqi hesabına iqtisadi artım 90 % təmin edən inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi də təsdiq etmişdir.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində müəssisələri innovasiyalardan istifadə etməyə məcbur etmək mümkün deyil. Lakin bununla yanaşı dövlətin, ölkə iqtisadiyyatında mühüm rol oynayan elmi texniki istiqamətlərin inkişaf etdirilməsi ilə əlaqədar təşkilati tədbirləri həyata keçirmə yolu bu prosesə təsir göstərə bilər. Buna müvafiq

olaraq da müasir dövrdə elmi texniki tərəqqinin ən fərqləndirici xüsusiyyəti dünya standartlarına cavab verən tələb və təklif dəyişikliklərinə tab gətirən çevik istehsal və sürətli keçiddir. Xüsusilə də bu prosesdə innovativ keçid amillərinin tətbiqi və eləcə də elmi texniki tərəqqinin inkişafı nəticəsində ən son texnologiyalardan istifadə edilməsi innovasiya fəaliyyətinin nəticəsi kimi meydana çıxır. Bu zamanda innovasiyanın əsas xassələri formasında tədqiqatlarda elmi texniki yenilik, istehsalda tətbiq və kommersiya araşdırmaq kimi məsələləri qeyd edə bilərik. Belə ki, bu fəaliyyət müəssisə və təşkilatlarda və ümumilikdə ölkədə gedən iqtisadi proseslərin idarə edilməsinə daha mütərəqqi yanaşmaları özündə əks etdirir. Belə olduqda isə innovasiya fəaliyyəti ümumilikdə məqsəd və vəzifələrin müəyyənləşdirilməsi baxımından kreativ yanaşmalar tələb edir. Qeyd etdiyimiz məsələlərin iqtisadiyyata uğurla tətbiq edilməsi son illər ərzində ölkəmiz iqtisadi artım tempinə görə digər ölkələri arasında fərqləndirmişdir. Belə ki, dünya maliyyə böhranı zamanı bir sıra ölkələrdə ciddi sosial iqtisadi fəsadlar müşahidə olunsada ölkəmizə bu böhranın fəsadları o dərəcədə təsir etməmişdir. Bunun əsas səbəblərindən biri də ölkədə uğurla həyata keçirilən investisiya siyasəti nəticəsində davamlı iqtisadi artım və əhalinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasında nəzərəcarpacaq nəticələrin əldə olunması, həmçinin, ən müxtəlif iqtisadi sferalar üzrə innovativ yanaşmaların tətbiq edilməsindən ibarətdir.

Hər bir ölkədə dövlət tərəfindən həyata keçirilən iqtisadi siyasətin əsas məzmunu iqtisadi artım probleminin həllinə istiqamətlənmişdir. Buna müvafiq olaraq, davamlı iqtisadi artımın amilləri və ümumilikdə iqtisadi artım anlayışına nəzər salaraq. İqtisadi artım, milli gəlir və istehsalın ümumi daxili məhsulun ümumi gəlirin milli sərəncamda qalan gəlirin yaxud baza dövrünə nisbətən real artımıdır. Bir sıra iqtisadçılar iqtisadi artıma dair müxtəlif fikirlər səsləndirmişlər. A.Makkoneli və R.Bryu qeyd etmişdir ki, iqtisadi artım 2 üsulla müəyyən edilir :

1. Müəyyən dövr ərzində adambaşına düşən ÜDM və XMM artması yolu ilə;
2. Lakin müəyyən dövr ərzində ÜDM və XMM-in artması ilə;

Tanınmış rus iqtisadçısı Abalkinə görə isə iqtisadi artan ictimai istehsal və onun əsas amillərinin , keyfiyyət cəhətdən yeniləşməsi və kəmiyyət cəhətdən artması dinamikası ilə müəyyən edilir. İqtisadi artımdan bəhs edərkən bu istiqamətdəki tədqiqatları ilə əlaqədar Nobel mükafatı almış Amerika iqtisadçısı S.Kuznetskinin iqtisadi artım anlayışına diqqət yetirək. O söyləmişdir ki, iqtisadi artım dedikdə ən səmərəli texnologiya, müvafiq institusional və ideoloji dəyişikliklərin köməyi vasitəsilə əhalinin daima artan tələbatlarının təmin edilməsi və bununla əlaqədar imkanlarının uzunmüddətli artması kimi məsələlər nəzərdə tutulur.

İqtisadi artım hər bir cəmiyyətin qəbul etdiyi bir iqtisadi məqsəddir. O, nə qədər yüksək olarsa, əhalinin artmaqda olan tələbatını demək imkanı bir o qədər yaxşılaşır. İqtisadi artımın tədqiqində isə onun amillərinin müəyyənləşdirilməsi və təhlili mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İqtisadi artım amilləri dedikdə, istehsalın real həcmnin artmasına, onun səmərəliyinin və keyfiyyətinin yüksəldilməsinə təsir edən proseslər başa düşülür. Bu amillər iqtisadi artım dinamikasını müəyyən etməklə yanaşı, onun səmərəliyinin artırılmasında mühüm rol oynayır. İqtisadi artım amilləri, intensiv və ekstensiv ,birbaşa, dolay və müxtəlif qruplara bölürlər. İqtisadçıların iqtisadi artım amillərinə dair baxışlarını nəzər salaq.

Cədvəl 2.8 Ayır-ayrı iqtisadçıların iqtisadi artım amillərinə dair baxışları (6, 82)

Iqtisadi artımın əsas amilləri	Müəllif
İnsan kapitalı	A.Smit, D.Rikardo, T.Şults, M.Fridmen
Fiziki kapital	C.Keyns, R.Harrod, E.Domar
Dövlət xərcləri	A.İllirianov, L.Barro
İnstitusional mühit	E.de Soto
İqtisadiyyatın strukturu	U.Lyus, C.Fey
Əmək, kapital, texnologiya	V.Peti, R.solou, K.Marks
Demografik və ekoloji amillər	C.Firrester, T.Maltus, D.Meduoaz və b
İqtisadiyyatın açıqlığı	H.Ranis, C.Fey

Qənbərov Fuad “Qloballaşma şəraitində Azərbaycanda iqtisadi artımın təmin edilməsinin xarici iqtisadi amilləri” i.e.üz.fə.do.də.al dis, Bakı, 2014

Təklif amilləri də, öz növbəsində iqtisadi artımın fiziki həcmi və vəziyyətini, tələb amilləri isə keyfiyyətini əks etdirir. Təklif amillərinin əlamətləri aşağıdakılardan ibarətdir

1. İstehsal ehtiyatlarının qiyməti
2. Təbii ehtiyatların kəmiyyət və keyfiyyəti
3. Əmək ehtiyatlarının kəmiyyət və keyfiyyəti
4. Texnologiya və ETT-nin səviyyəsi

Tələb amilləri isə istehsal həcmi artırması imkanını müəyyən edir və bununla yanaşı, istehlak və dövlət xərcləri məhsulların rəqabət qabiliyyətli kimi göstəricilərlə xarakterizə olunur. Tələb amillərinin əlamətləri aşağıdakılardan ibarətdir :

- ✓ dövlət xərclərinin artması
- ✓ investisiya
- ✓ ixracın genişlənməsi
- ✓ istehlak

Bölgü amili əlamətləri – istehsal ehtiyatlarının ölkənin regionlar sahələr və müəssisələr arasında bölgüsü

Digər amillər – cəmiyyətdə sosial və mənəvi mühit ölkədə siyasi vəziyyət

Denison iqtisadi artımın 23 amilini göstərmiş və qeyd etmişdir ki, bu amillərdən 4-ü əməyə, 4-ü kapitala, 2-i təbii ehtiyatlara və 13-ü elmi texniki potensiala aiddir.

R.Harrod isə iqtisadi artımın aşağıdakı amillərini tədqiq etmişdir.

- İntensiv və ekstensiv
- Maddi və qeyri maddi

- Obyektiv və subyektiv
- İqtisadi
- Siyasi
- Sosial

XX əsr iqtisadi nəzəriyyələr içərisində önəmli yer tutan Keyns nəzəriyyəsi, iqtisadi artımla bağlı makroiqtisadi problemlərə geniş yer ayrılmışdır. Belə ki, bu nəzəriyyənin nümayəndələri, omodelləri iqtisadi artım modelləri hesab edirdilər ki, qısamüddətli dövr ərzində iqtisadi proseslərin təsviri baxımından tətbiq edilə bilsin.

İqtisadi artım modelləri içərisində son iqtisadi artım nəzəriyyəsinin olduqca mühüm əhəmiyyəti vardır. Bu model daha çox inkişaf etmiş ölkələrdə geniş istifadə edilir. Modelin ümumi və istehsal funksiyası isə aşağıdakı formadadır.

$$Y(t) = F(K(t), A(t)L(t)) \quad (1.3)$$

Bu model də kapital yığımının iqtisadi artıma və əhalinin həyat səviyyəsinə necə təsir etməsi və eləcə də işçi qüvvəsi və sərmayə arasındakı əlaqə göstərilmişdir.

Bir sıra iqtisadçılar tərəfindən irəli sürülən modellərdən ilk göstərilmiş amillər bütün ölkələrdə iqtisadi artımın baş verməsi üçün əsas hesab edilmir. Bununla yanaşı, iqtisadi artım amilləri haqqındakı tədqiqatları ümumiləşdirərək iqtisadi artım amilləri aşağıdakı formada qruplaşdırıla bilərik.

1. Təbii amillər :

- a) Təbii ehtiyatlar –Coğrafi yerləşmə və iqlim – ölkənin təbii iqlim iş şəraiti və okeana çıxış imkanları ilə müəyyən edilir.
- b) Fiziki kapitalın yığımı – Bu amil də öz növbəsində, kapitalın sahələr üzrə yerləşməsi, müxtəlif sahələrdə əsas kapitalla köhnəlmə dərəcəsi, aktivlərin keyfiyyəti kimi kateqoriyalara ayrılır.

- c) İnsan kapitalı- Bu amil insan kapitalının dəyəri insan kapitalının keyfiyyəti və insan kapitalının tələbinin strukturuna uyğunluğu kimi kateqoriyalara bölünür.
- d) İnnovasiya potensialı – tətbiqi, innovasiya potensialı və ümumi innovasiya potensialına ayrılır.
2. Xarici amillər ;
- a) Ölkənin global iqtisadi məkana inteqrasiyası , ixrac edilmiş, məhsulların qiymətinin dəyişməsi kimi kateqoriyalara bölünür.

Bu amillərlə yanaşı, iqtisadi artımın endogen və ekzogen amillərinə nəzər salmaq.

Endogen amillər :

- Elmi texniki tərəqqi
- İnsan kapital
- Sosial iqtisadi vəziyyət
- Məhsuldarlığı
- Ekoloji vəziyyət
- İnfrastrukturun inkişaf səviyyəsi

Ekzogen amillər :

- Xarici investisiya
- Miqrasiya
- İqtisadi açıqlıq səviyyəsi
- Valyuta məzənnəsi
- İnteqrasiya
- Xarici borc və yardım

Müasir dövrdə iqtisadi artım dinamikası bir sıra amillərin təsiri altında formalaşır. Bu amillərə misal olaraq, maliyyə sabitliyinin kövrəkliyi, geosiyasi gərginliyin artması, investisiya qoyuluşları kimi amillərə aid edə bilərik. Buna müvafiq olaraq qeyd edə bilərik ki, məhz iqtisadi artım perspektivləri, dünyanın müxtəlif ölkələri

üzrə bir sıra ziddiyyətli amillərin təsirinə məruz qalır. Lakin bununla yanaşı son 10 ildə respublikamız öz iqtisadi artım tempinə görə bir sıra ölkələri qabaqlaya bilmişdir. Xüsusilə, iqtisadi sabitlik fonunda həyata keçirilən islahatlar, bazar iqtisadiyyatı infrastrukturunun formalaşması nöqteyi nəzərindən çox mühüm nəticələrə səbəb olmuşdur. İqtisadi tənəzzül mərhələsindən keçid prosesinə doğru inkişaf bütövlükdə əhalinin həyat şəraitinin yaxşılaşdırılmasına iqtisadi vəziyyətinə müsbət təsir göstərmiş və maliyyə nəticələrinin formalaşmasına zəmin yaratmışdır. Məhz buna müvafiq olaraq da iqtisadi artımın təmin edilməsi və davam etdirilməsi, respublikamız üçün mühüm vəzifələrdən hesab edilir. Müstəqilliyimizin ilk illəri ilə müqayisədə qeyd edə bilərik ki, ölkəmiz artıq bu geriləmə prosesinin qarşısını tamamilə ala bilmiş və inkişaf istiqamətində dönüşəldə etmişdir. Buna müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının da əsas iqtisadi göstəricilərin illər ərzində dəyişməsinə və iqtisadi artımın təsirinə nəzər salaq.

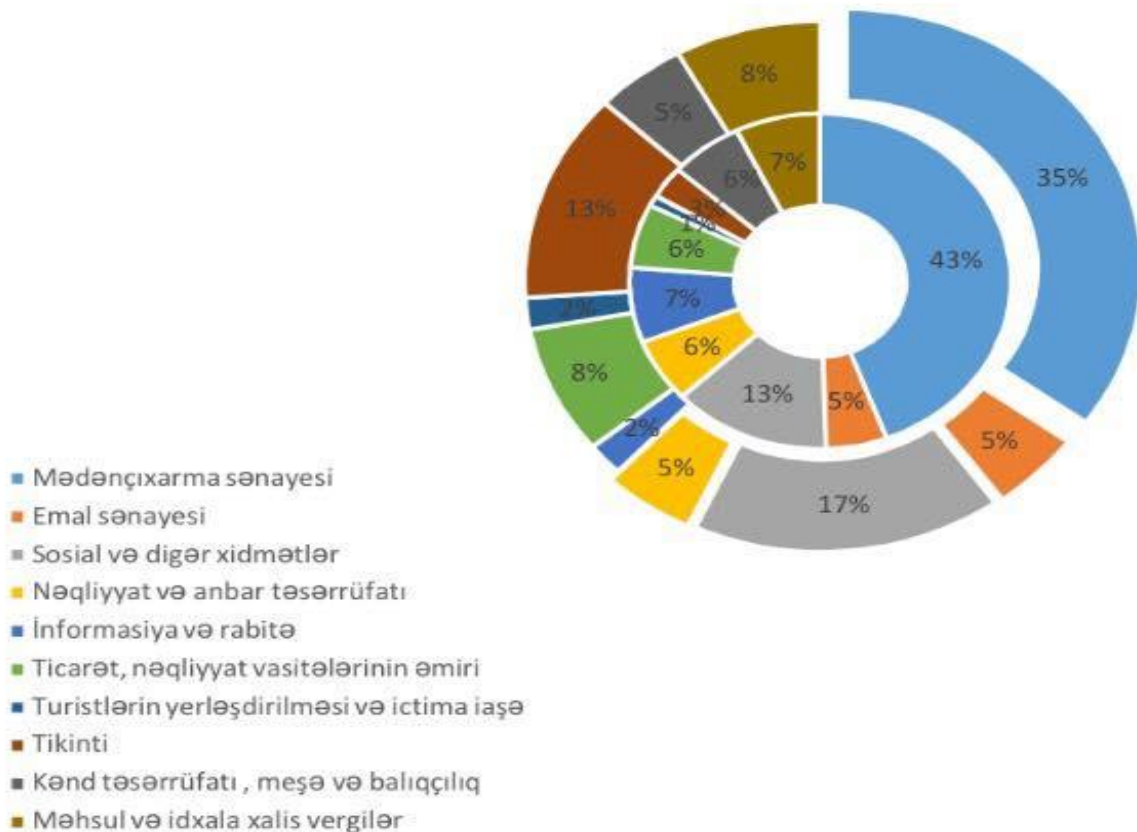
Cədvəl 2.9. Azərbaycan Respublikasının əsas sosial iqtisadi göstəricilərin indeksləri :

	2005	2007	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Ümumi daxili məhsul	126,4	125,0	109,3	105,0	100,1	102,2	105,8	102,8
Sənaye məhsulu	133,5	124,0	108,6	102,6	95,0	97,7	101,8	99,3
Kənd təsərrüfatı məhsulu	107,5	104,0	103,5	97,8	105,8	106,6	104,9	97,4
Kapital qoyuluşu	117,2	119,8	81,6	121,2	127,3	118,5	115,1	98,3
Nəqliyyat sektorunda yük daşınması	109,4	115,1	104,0	103,2	103,6	103,6	103,4	101,9
Nəqliyyat sektorunda sərnişin daşınması	104,8	108,0	106,9	104,5	107,5	108,4	108,0	104,7
Bütün mənbələr üzrə pərakəndə əmtəə dövriyyəsi - cəmi	113,0	114,9	108,7	108,8	110,2	109,6	109,9	110,0
İaşə dövriyyəsi	126,1	135,7	117,1	116,3	122,6	118,8	116,0	118,2
Əhaliyə pullu xidmətlər - cəmi	126,1	133,8	112,5	110,8	107,8	108,0	108,2	107,2
Orta aylıq əmək haqqı	124,3	144,8	108,6	111,2	109,9	109,4	106,7	104,5
Əhalinin gəlirləri	122,3	142,7	109,0	113,3	119,2	113,9	108,0	104,8
Əhalinin xərcləri	117,3	137,1	109,6	110,5	115,2	110,7	114,1	111,6
Əhalinin sərəncamında qalan real gəlirlər	112,6	122,6	109,6	108,1	110,5	113,1	104,7	103,6
İstehlak qiymətləri indeksi	109,6	116,7	101,5	105,7	107,9	101,1	102,4	101,4
Sənaye məhsulları istehsalçılarının qiymət indeksi	117,3	117,7	80,6	130,5	133,5	104,5	96,1	94,9

Bununla yanaşı, xüsusilə 2015-2017-ci . Bu illər ərzində ölkə iqtisadiyyatında qeyri neft sektoru üzrə yaradılan əlavə dəyər əvvəlki illərlə müqayisədə 10% artmış və ÜDM-də xüsusi çəkisi əvvəlki illərlə müqayisədə 4% artaraq 61% təşkil etmişdir. İqtisadi artım tempinin bu illər ərzində artması qeyri neft sahələrinin və regionların davamlı inkişafına şərait yaratmaqla iqtisadiyyatın genişlənməsi və xüsusilə, innovativ biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın formalaşması baxımından mühüm rol oynamışdır.

Xüsusilə, informatika və rabitə, nəqliyyat vasitələrinin təmiri, ticarət, ictimai iaşə və digər bir sıra sosial xidmət sferaları üzrə ÜDM çox mühüm töhvə vermişdir. Buna müvafiq olaraq müxtəlif iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə ÜDM strukturuna nəzər salaq.

Diaqram 2.2. İqtisadi fəaliyyət növləri üzrə ÜDM Struktur (17, 92)

III FƏSİL. MİLLİ İNNOVASIYA PROSESİNİN İDARƏ EDİLMƏSİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ

3.1. İnnovasiya yönümlü iqtisadi inkişafın stimullaşdırılması və innovasiya prosesinin idarə edilməsi istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi

İnnovasiya prosesinin təşkili və idarə edilməsi, dövlətin sosial iqtisadi siyasətinin əsas tərkib hissəsi kimi çıxış edir. Müstəqillik əldə etdikdən sonra qlobal iqtisadi inkişafa inteqrasiya və innovasiya fəaliyyəti istiqamətində mühüm tədbirlərin həyata keçirilməsi istiqaməti, eyni zamanda ölkədə investisiya-innovasiya mühitinin daha da yaxşılaşdırılması zərurətini artırdı.

Azərbaycanda innovasiya iqtisadiyyatının tam və mükəmməl formada tətbiqi və formalaşması baxımından köklü və əsaslı islahatların həyata keçirilməsi çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Buna müvafiq olaraq innovasiya fəaliyyəti, iqtisadi inkişafın stimullaşdırılması baxımından yeni bir sahə və mütərəqqi bir istiqamət kimi özünün funksiyaları, meyarlarını, vəzifələrinin koordinasiyasını tələb edən və hüquqi bazaya ehtiyac olan bir sfera şəklində çıxış edir. Xüsusilə son illərdə ölkə iqtisadiyyatını inkişaf etdirməsi baxımından həyata keçirilən işlər və əldə edilən nəticələr ölkəmizdə innovasiyanın inkişaf etdirilməsinə daha da inam yaratmışdır. Buna müvafiq olaraq, innovasiyaların stimullaşdırılması sisteminə birbaşa və dolayı yolla Qərbi təcrübəsinin tətbiqi və bundan bacarıqla istifadəedərək innovasiya iqtisadi inkişaf yönündən ölkəmizin mütərəqqi dəyişiklikləri sürətləndirmək mümkündür.

İnnovasiya siyasətinin tətbiq edilməsi və reallaşdırılması Azərbaycanda mövcud olan elmi texniki potensialın və sənayenin inkişafı ilə resurs imkanlarını nəzərə almaqla sosial iqtisadi inkişafın ümumi strategiyası çərçivəsində icra edilir.

Müasir inkişaf mərhələsində ölkəmizdə dövlətin innovasiya siyasəti bir sıra prinsiplərə əsaslanmalıdır. Bunlar aşağıdakılardan ibarətdir :

- Elmi texniki potensialın səmərəli inkişaf və iqtisadi siyasətin məqsədlərinə uyğun dəyişdirilməsi ;
- innovasiyalı iqtisadi inkişaf modelinin bir portreti kimi tanımaq və qəbul etmək ;
- innovasoyaların iqtisadi artımının əhəmiyyətli amilə çevrilməsi ilə əlaqədar dövlət tərəfindən iqtisadi mexanizmlərin formalaşdırılması ;
- innovasiya fəaliyyətinin aktivləşdirilməsi baxımından bazar mexanizmlərindən maksimum istifadə və bütün təsərrüfat subyektləri üçün bərabər stimulların yaradılması ;

Sadaladığımız məsələlərin , tiplərin tədqiq edilməsi və reallaşdırılması üçün innovasiya fəaliyyətinin daha səmərəli stimullaşdırılması nöqtəyi nəzərdən, sənaye, kənd təsərrüfatı və sosial komplekslərin əsas sahələrində innovasiya proseslərinin inkişafının təmin olunması tələb olunur. Bununla əlaqədar olaraq dövlət tərəfindən innovasiya siyasətinin müəyyən olunmuş istiqamətlərinə aşağıdakılar aid edilir :

- innovasiya fəaliyyətinin rəqabət qabiliyyətinin və elmtutumlu məhsulların artırılması ilə əlaqədar dövlət tərəfindən kompleks dəstəklənməsi sisteminin yaradılması ;
- kiçik innovasiya sahibkarlığının inkişaf etdirilməsi ;
- innovasiya prosesinin infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi ;
- innovasiya fəaliyyətinin aktivləşdirilməsində və dövlətin müxtəlif strukturlarının iştirakının zəruriliyi ;
- müəyyən edilmiş innovasiya layihələri, proqramları müsabiqə yolu ilə seçilməsi ;

Dövlətin innovasiya siyasəti sosial iqtisadi siyasətin tərkib hissəsi qismində çıxış edir. İstənilən dövlətin iqtisadi siyasətinin əsasını milli iqtisadiyyatın təhlükəsizliyinin təmin edilməsi təşkil edir. Dövlət tərəfindən həyata keçirilən innovasiya siyasəti isə innovasiya fəaliyyətinin idarə edilməsinə və

stimullaşdırılmasına istiqamətlənmiş sosial iqtisadi siyasətin tərkib hissəsidir. İnnovasiya siyasətinin tətbiqi zamanı müxtəlif təcrübi konstruktor işlərinin elmi tədqiqatların və elmi texniki yeniliklərin tətbiqinə əsaslanan təkmilləşdirilmiş məhsulun yaradılması nəzərdə tutulur. Dövlətin innovasiya fəaliyyətinin stimullaşdırılması məqsədilə yerli məhsulların rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi və əhalinin həyat səviyyəsi və keyfiyyətinin, eləcə də ölkənin müdafiə texnoloji və ekoloji təhlükəsizliyin yüksəldilməsinə istiqamətlənmiş tədbirlər həyata keçirir. Bu zaman isə dövlətin innovasiya siyasətinin əsas məqsədi kimi bir sıra amillər çıxış edir. Bunlara nəzər salaq.

- Elmi texniki potensialın inkişaf etdirilməsi və səmərəli yerləşdirilməsi ;
- Aktiv sosial iqtisadi inkişaf məsələlərinin həlli ilə əlaqədar iqtisadi, hüquqi və təşkilati şəraitin formalaşdırılması. ;
- İqtisadiyyatda struktur dəyişikliklərin təmin edilməsi ;
- İnnovasiya fəaliyyətinin inkişafına təsir edəcək, müxtəlif sferalar üzrə qarşılıqlı əlaqənin təmin edilməsi ;
- İnnovasiya fəaliyyətinin və strukturunun formalaşdırılması ;
- Milli innovasiya sahibkarlığın maraqlarının qorunması ;
- İnnovasiya fəaliyyəti üçün kadrların hazırlanması ;
- İnnovasiyalı iqtisadi inkişafın stimullaşdırılması ilə bağlı tədbirlərin həyata keçirilməsi prioritet istiqamətlərin təyin edilməsi ;
- Elm və təhsilin inteqrasiyası, bütün səviyələrdə elmi kadrların hazırlanması ilə bağlı sistemin inkişaf etdirilməsi ;
- Dövlət sektoru təşkilatlarında innovasiya proseslərinin institusional təhlilinin təmin edilməsi ;
- Tədqiqatların təşkilat və dövlətin intellektual mülkiyyət hüquqlarının qorunması ;
- Ölkə iqtisadiyyatı üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən elmi texniki nailiyyətlərin geniş yayılmasına, dövlət tərəfindən dəstək göstərilməsi ;

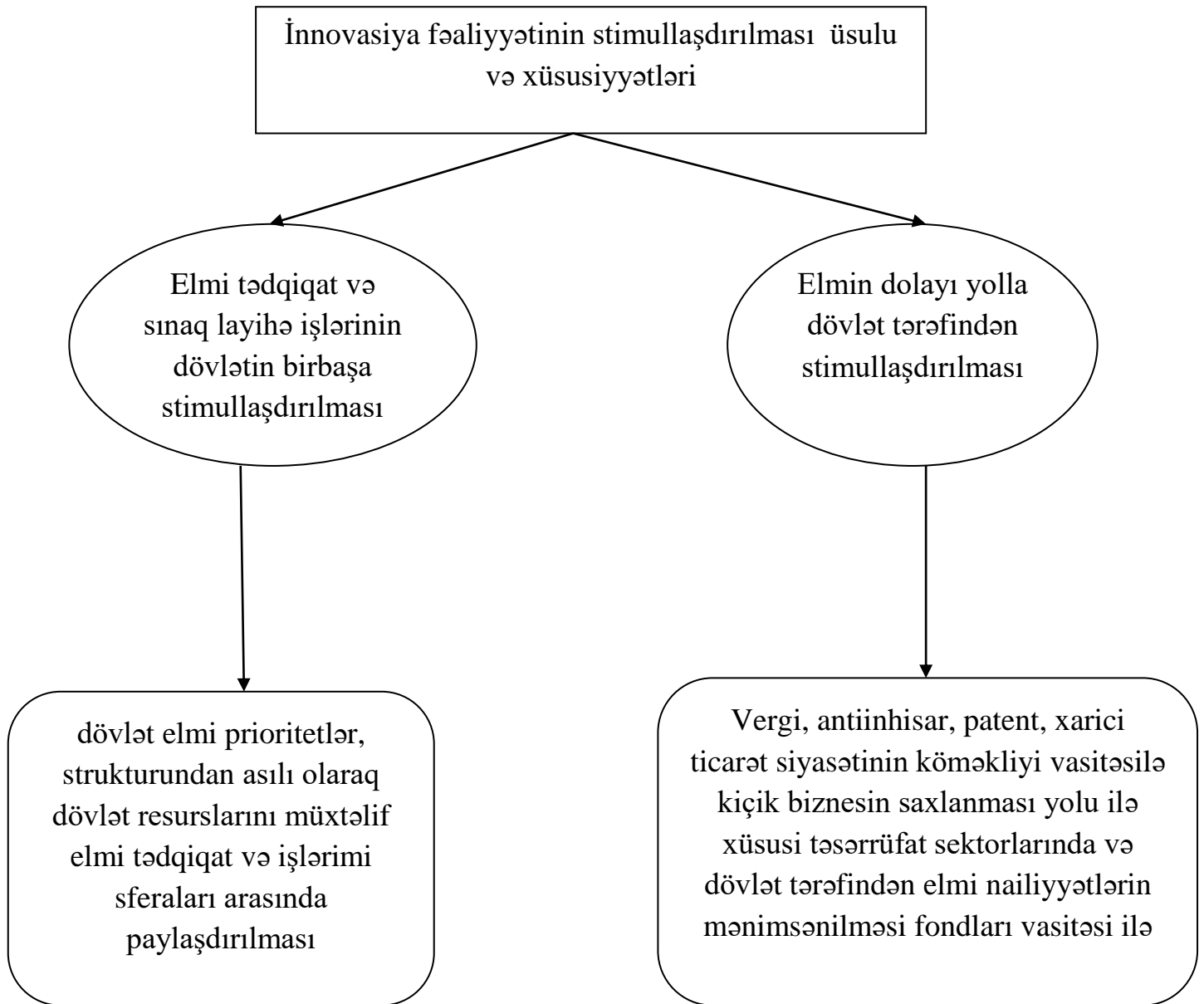
İnnovasiya proseslərinin idarə edilməsi və innovasiyalı iqtisadi inkişafın stimullaşdırılması da olduqca mürəkkəb, texniki proseslərin və intellektual potensialın inkişafı ilə üzvi surətdə bağlı məsələlərdir. Bütün bunlar isə öz növbəsində innovasiyalı inkişafa kompleks yanaşmanı tələb edir. İnnovasiyalı inkişaf ilə əlaqədar konsepsiyanın işlənilib hazırlanması, hər bir dövlətdə ən aktual məsələlərdən hesab edilir. Ölkəmizdə innovasiya fəaliyyətinin idarə edilməsi ilə bağlı əsas məsələlər aşağıdakılardan ibarətdir :

1. Fundamental elmlər və kadrların hazırlığı sistemi daxil olmaqla, elm, istehsal texnoloji potensialın inkişaf etdirilməsi ;
2. Məhsulun keyfiyyətinə beynəlxalq standartlarının tətbiqi ;
3. Ətraf mühitin mühafizə olunması ;
4. İnnovasiya fəaliyyətinin inkişafı ilə əlaqədar iqtisadi və maliyyə şəraitinin formalaşdırılması ;

Azərbaycan Respublikası dövlət hakimiyyəti orqanlarını innovasiya fəaliyyətinin idarə edilməsi və dəstəklənməsi ilə əlaqədar əsas mexanizmini, dövlətin innovasiya fəaliyyətinin inkişaf proqramı təşkil edə bilər. Bu proqrama daxil olan məsələlərə nəzər salaq:

- Dövlətin xüsusi maliyyə vəsaitlərinin hesabına prinsiplərlə elmtutumlu texnologiyaları və eləcə də innovativ layihələrin yaradılması birbaşa dəstək göstərilməsi ;
- Sənaye müəssisələri üçün innovasiya fəaliyyətinin idarə edilməsi istiqamətində əlverişli tədbirlərin həyata keçirilməsi ;
- Kiçik innovasiya sahibkarlığının subyektləri üçün ilkin dövrdə güzəştli rejimlərin yaradılması ilə əlaqədar tədbirlərin həyata keçirilməsi. Bu tədbirlərə misal olaraq, binalar və avadanlıqların icarəsinə görə güzəştlər dövlət büdcəsinə köçürülən verginin azaldılması və sürətləndirilmiş, amortizasiya və sair aid edə bilərik.

Sxem 3.1. İnnovasiya fəaliyyətinin stimullaşdırılması (7, 106)

Sadaladığımız bu stimullaşdırma üsulları ilə yanaşı, onun dövlət tərəfindən innovasiya fəaliyyətinin stimullaşdırılmasında iqtisadiyyat, tədqiqatlar və işləmələrin təminatı, infrastrukturun əlverişli innovasiya mühitinin formalaşdırılması olduqca zəruri əhəmiyyət kəsb edir. Bura isə standartlaşdırma, sertifikatlaşdırma və elmi texniki informasiya xidmətləri, eləcə də elmi texniki inkişaf proqnozlarının hazırlanması və innovasiyaların neqativ nəticələrini qiymətləndirməsi kimi məsələlər aid edilir. İnkişaf etmiş ölkələrdə bu dövlətlərin

innovasiya ümumi iqtisadi inkişafın stimullaşdırılması prosesindən elm və sənayenin qarşılıqlı əlaqələrinin həyata keçirmə vasitəsilə 3 əsas vasitədən istifadə edir.

Bu vasitələrdən birincisi dövlət müqaviləsidir. Bu vasitədən, o zaman istifadə edilir ki, dövlətin tabeliyində olan elmi tədqiqat və bir sıra digər işləmələri icra edən subyektlərin əldə etdiyi nəticələr dövlətə bilavasitə xeyir gətirir. Belə olduqda isə əldə edilən məhsulun üçüncü bir tərəfə ötürməsi situasinya istisna edilmir. Müqavilə zamanı iş prosesində, dövlət təmsilçisi işlərin yerinə yetirməsi prosesinə nəzarət və düzəlişlər etmək hüququna malikdir.

Digər bir vasitə isə qrantdır. Bu vasitə dövlət elmi tədqiqat sektoru arasında başqa münasibət formasının leqallaşdırır. Başqa cür ifadə etsək mülkiyyət, maliyyə xidmət və başqa dəyərli elmi tədqiqatların və işlənmələrin dövlət tərəfindən saxlanması və yaxud stimullaşdırılmasını təmin edir. İşlərin icra edilməsi isə xüsusi razılaşmada qeyd edilir.

Sonuncu əsas vasitə isə institusional vasitə olub, kooperativ razılaşmadır. Bu vasitə qrantdan fərqli olaraq burada əvvəlcə dərhal fayda, nəticə tələb edilmir. Lakin buna baxmayaraq, buradan dövləti işlərin gedişinə nəzarət etmək hüququ mövcuddur. Kooperativ sazişi isə dövlət və xüsusi sektor arasında korporativ proseslərin təşkilinin vacib mexanizmi kimi çıxış edir.

İqtisadiyyatın mövcud vəziyyətindən asılı olaraq, innovasiya fəaliyyətinin inkişafı və stimullaşdırılması üçün həyata keçirilən siyasətin reallaşdırılmasının mərhələlərlə yerinə yetirilməsi daha məqsədəuyğun hesab edilir. Bunun üçün ilkin mərhələdə əsas məqsədi innovasiya fəaliyyətinin stimullaşdırılması ilə əlaqədar mövqelərin saxlanması başlanğıc şərtlərinin yaradılmasıdır. Bu mərhələdə bir sıra məsələlərin icrası nəzərdə tutulur ki, bunlar aşağıdakılardan ibarətdir

- təbii resurslardan istifadənin intensivləşdirilməsi ;
- ölkədə ümumdaxili məhsulu əsas formalaşdırın sahələrə daha çox innovasiyaların tətbiq edilməsi və bu sfera üzrə innovasiyanın tətbiqinin

dəstəklənməsi. Bu sahələrə misal olaraq qara metallurjiya, neft kimya və yeyinti sənayesi müəssisələrini göstərə bilərik. ;

- ölkənin müxtəlif regionlarında xammal resurslarının dərinədən emalına istiqamətlənmiş perspektiv istehsalın formalaşdırılması və məhsulun ümumi həcmindən məhsul payının artırılması.

Ölkəmiz innovasiya fəaliyyətin idarə edilməsi və innovasiya sisteminin formalaşması prosesində bir sıra problemlərlə üzləşir ki, bu problemlər aşağıdakılardan ibarətdir :

1. iqtisadiyyatın real sektoru tərəfindən ETTKİ nəticələrinə kommersiya tətbiqi nöqteyi nəzərindən tələbatın az olması ;
2. innovasiya sahələrinin informasiya qıtlığı : Burada əsas yeni texnologiyaların tətbiqi və innovasiya məhsulunun satış bazarları, eləcə də investorlar haqqında informasiya çatışmazlığı nəzərdə tutulur.
3. innovasiya fəaliyyətini icra etmək üçün inkişaf etmiş, normativ hüquqi bazasının, dövlət tərəfindən birbaşa və dolaylı dəstək mexanizmlərinin mövcud olmamasıdır.
4. innovasiya sahibkarlığın inkişaf səviyyəsinin kifayət qədər inkişaf etməməsi

3.2. Azərbaycanada innovasiya yönümlü inkişaf strategiyasının formalaşması və milli innovasiya prosesinin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

Ölkəmiz yeni iqtisadi münasibətlər kursunu seçərək , innovasiya sisteminin inkişaf prioritetlərini, beynəlxalq qlobal məkanda gedən proseslərə inteqrasiya olunmaqla müəyyənləşdirir. Buna müvafiq olaraq qeyd edə bilərik ki, son dövrlərdə ölkə iqtisadiyyatının inkişafının əsas faktorları içərisində istehsalatın və

cəmiyyətin idarə edilməsi istiqamətində yeni elmi-bilik, texnoloji məhsul növlərinin tətbiqi əsaslanan innovasiya fəaliyyətinə aid edilir.

Elmi texniki tərəqqinin ən son nailiyyətlərinin tətbiq edilərək texnoloji avadanlıqlardan istifadə edilməsi, eləcə də elmi texniki informasiya resurslarının formalaşması və istifadəsinin əsas məqsədi dünya informasiyasına inteqrasiya, informasiya məhsul və xidmətlər bazarının yaradılmasıdır. Bununla bağlı ölkəmizdə innovasiya inkişafına bir sıra amillər təsir göstər. Bunlar aşağıdakılardan ibarətdir :

1. Ölkədə innovasiya fəaliyyətinin inkişafı baxımından elmi texniki informasiya (ETİ) resurslarından istifadə və onların fəaliyyəti üzrə səmərəliliyin artırılması ;
2. ETİ üzrə istifadəni daha da asanlaşdırmaq məqsədi ilə ölkə üzrə müasir innovativ şəbəkə texnologiyalarının formalaşdırılması ;
3. ETİ istifadəçilərinin və mütəxəssislərin informasiya mədəniyyətlərinin səviyyələrinin inkişaf etdirilməsi ;

Sadaladığımız məsələlərlə əlaqədar dövlət tərəfindən də bir sıra islahatlar həyata keçirilir. Belə ki, ölkəmizdə elmtutumlu sahələrin inkişafı ilə əlaqədar innovasiyaların öyrənilməsi və tətbiqi baxımından məlumat bazasının yaradılması bir sıra qurumlarla yanaşı birbaşa olaraq AMEA-ya həvalə edilmişdir.

Ölkəmizdə elmin inkişafında islahatların aparılması ilə bağlı dövlət komissiyasının yaradılması ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanına əsasən qısa müddət ərzində təxirə salmadan elm sahəsində islahatların aparılması öz əksini tapmışdır. Bununla yanaşı, ölkəmizdə aparılan elmi tədqiqatların müasir standartlar səviyyəsində yerinə yetirilməsi, elmi qurumların strukturunun müəyyənləşdirilməsi və bütövlükdə elmin inkişafı ilə əlaqədar Milli Strategiyanın icra edilməsi məqsədi ilə ölkəmizdə 2009-2015-ci illər üzrə Elmin inkişafına əsaslanan Milli Strategiya və həmin strategiyanın həyata keçirilməsi ilə bağlı Dövlət Proqramı layihələrinin hazırlanması ilə əlaqədar sərəncamın icrası

aktual olmuşdur. Qəbul edilən sərəncamlar və ümumi islahatları əsasında Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Elmi İnnovasiyalar Mərkəzi, ümumilikdə elm, texnika və istehsal üzrə elmtutumlu məhsulların və perspektiv işləmələrin texnologiya, bazalarının hazırlanmasında, eləcə də dünya innovasiya məkanına inteqrasiya proseslərindən çıxış yollarının öyrənilməsində göstərdiyi fəaliyyət çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycanda innovasiya yönümlü inkişaf strategiyalarının formalaşdırılmasında müasir, səmərəli, sənaye texnologiyası və beynəlxalq standartların tətbiq edilməsi ilə yanaşı ən yüksək standartlara cavab verən kadrların hazırlanması sosial iqtisadi inkişafın tərkib hissəsi kimi çıxış edir. Ölkə iqtisadiyyatının bütün sahələrində köklü modernləşmə işlərinin aparılmasını və xarici investisiyanın ölkəyə cəlb olunması prosesinin stimullaşdırılması və ümumilikdə həyata keçirilən tədbirlər, milli innovasiya sisteminin inkişafı və təkmilləşdirilməsi baxımından zəruri hesab edilir. Yeni bilik və texnologiyaların istehsalı və yayılması prosesinin bütün iştirakçılarının məcmusu ilə əlaqədar münasibətləri özündə əks etdirən milli innovasiya sistemi milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin artırılmasına imkan yaradır.

İstənilən halda, milli innovasiya sisteminin inkişaf strategiyası dövlət vasitəsilə həyata keçirilən normativ hüquqi təminat, makroiqtisadi siyasət, dövlət tənzimlənməsi, eləcə də elmi texnoloji və sənaye potensialı və bir sıra məsələlərlə müəyyən edilir.

Milli innovasiya sisteminin fəaliyyəti zamanı informasiya sistemi, informasiya kommunikasiya texnologiyaları vasitəsi ilə innovasiya fəaliyyətinin informasiya təminatı olan və internet şəbəkəsinin istifadəsi çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bununla yanaşı, innovasiya prosesinin idarəedilməsi, zamanla milli innovasiya sisteminin sonrakı inkişafı onun regional və qlobal sistemlərə birləşməsi ilə əlaqədardır. Belə ki, ümumi innovasiya inkişafı strategiyası hər şeydən öncə, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının, eləcə də insan ehtiyatlarının

inkışafı və bir sıra sahələrdə bu proseslərin icra edilməsi mexanizmi üzrə aktiv siyasət aparılmağa istiqamətlənmişdir.

Hal-hazırda iqtisadiyyatın qabaqcıl texnologiya əsasında və texnoloji təkmilləşməsi vasitəsi ilə aktiv rəqabət qabiliyyəti təmin edən, eləcə də elmi potensialı, iqtisadi inkışafın əsas vasitələrindən birinə çevirən strategiyanın icra edilməsi məqsədi innovasiya fəaliyyətinin balanslaşdırılmış sektorunun və səmərəli innovasiya sisteminin formalaşdırılmasıdır. Bu nöqtəyi nəzərdən, dünyanın bir sıra ölkələrindən, milli innovasiya proseslərinin idarə edilməsi üzrə təcrübənin öyrənilməsi və onun ölkəmizdə tətbiqi, innovasiya potensialından istifadənin optimallaşdırılmasına, bu və eləcə də milli innovasiya prosesinin idarə edilməsi əsasında milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin artırılmasına şərait yaradır.

Azərbaycanda milli innovasiya prosesinin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi və inkışafının dövlət tərəfindən tənzimlənməsi üçün bir sıra tədbirlər həyata keçirilir ki, bunlar aşağıdakılardan ibarətdir :

- ✓ İqtisadiyyatın innovasiya inkışafı strategiyasının işlənməsi ;
- ✓ Milli innovasiya prosesin əsas subyektlərinin qarşılıqlı fəaliyyətinin yaxşılaşdırılmasına dəstək göstərilməsi ;
- ✓ İnnovasiya menecmenti sferası üzrə yüksəkixtisaslı kadrların hazırlanması ;
- ✓ Müəyyən edilmiş müddət ərzində texnoloji inkışafla bağlı proqnozların işlənməsi və elmi texnoloji bütün prioritetlərin müəyyən edilməsi ;
- ✓ İnnovativ infrastrukturun inkışafının dəstəklənməsi ;
- ✓ İnnovasiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsində maliyyə tədbirlərini simvollaşdırılmasının işlənməsi və həyata keçməsi ;
- ✓ Dövlət tərəfindən innovasiya siyasətinin, kadr təminatının formalaşması

Müasir dövrdə innovasiya fəaliyyətinin inkışafının və innovasiya prosesinin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsinin əsas xüsusiyyəti ölkədə fəaliyyət göstərən müəssisələrin vahid elmi texniki komplekslərin birləşmiş tədqiqatı və istehsalın vahid prosesini yaratmaqdır. Belə ki, bazar iqtisadiyyatı şəraitində olan ölkədə

fəaliyyət göstərən müəssisə rəhbərlərinin, işi yaxşı məhsul istehsal etmək məqsədi ilə ən yeni texnologiyanın diqqətlə izlənməsi və bunu öz müəssisələrinə tətbiq etməsi innovasiya yönümlü inkişaf strategiyasının seçilməsində çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İnnovasiya strategiyasının məqsədlərini müəyyənləşdirilərkən bu innovasiyanın həyat tsikli diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Belə ki, yeni ideyaların formalaşmasına müvafiq olaraq həyat tsikli bir neçə mərhələyə bölünür. Bu mərhələlər aşağıdakılardan ibarətdir :

1. Müəssisə və İnnovasiya Strategiyası. Müəssisələrdə innovasiya proseslərinin idarə edilməsi və innovasiya strategiyasının təyin edilməsinə bir sıra qərarlar təsir göstərir. Bunlar müvafiq olaraq
 - ✓ Bazar segmentinin seçilməsi ;
 - ✓ Yeni məhsulun hazırlanması, satışı ilə bağlı məsələlərin həll edilməsi;
 - ✓ tətbiq ediləcək texnologiyanın təsdiqi ;

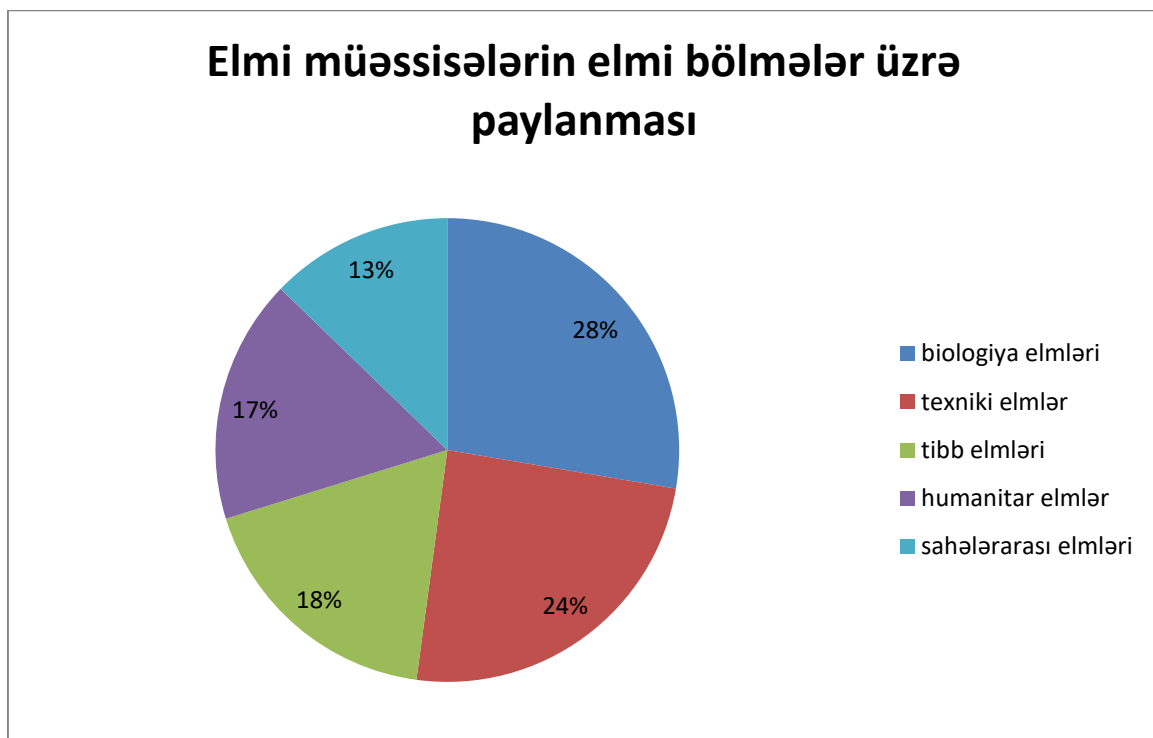
Burada əsas məsələ xüsusilə kiçik və orta müəssisələrdə innovativ texnologiyanın tətbiqi ilə müəssisənin uzunmüddətli inkişafını müəyyənləşdirməkdən ibarətdir.

2. İdeya axtarışı və onun qiymətləndirilməsi .Burada əsas məsələ həmin müəssisələrin fəaliyyətində yaradıcı ideyaların işlənilib hazırlanması və tətbiq edilməsindən ibarətdir.
3. Məhsul yönümlü qərarlar . Bu mərhələ isə müəssisələrdə istehsal ediləcək məhsuldan real məhsul hazırlıq prosesinin keçirilməsi ilə əlaqədar strateji proqramlarının tətbiq edilməsindən ibarətdir. Buna görə də müəssisə tərəfindən bu məsələ hərtərəfli planlaşdırmanı tələb edir. Bu planlaşdırma isə aşağıdakı mərhələlərə aid edilir.
 - ✓ verilmiş məhsula görə, məqsəd və vəzifələrin müəyyənləşdirilməsi;
 - ✓ etməsi üçün istehsalın planlaşdırılması ;
 - ✓ səmərə əldə etmək şərti ilə satışın planlaşdırılması ;
4. elmi tədqiqat və hazırlıq işləridir. Bu mərhələ fundamental tədqiqatların aparılmasını nəzərdə tutur.

Azərbaycanda innovasiya proseslərinin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi baxımından. qarşıya qoyulan əsas məsələlərdən biri də elmi təşkilatların fəaliyyətlərinin nəticələrinin qiymətləndirilməsi və onların komponentlərinin müəyyən edilməsidir. Bu baxımdan ölkədə fəaliyyət göstərən qurumlar kimi, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının, Təhsil Nazirliyinin, Səhiyyə Nazirliyinin ,Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin müəssisələrini qeyd edə bilərik. Xüsusilə, AMEA-da innovasiya inkişafı proqramlarının texnologiyaların hazırlanması göstəricilərinin ümumiləşdirilməsi və statistik formaların hazırlanması üzrə bir sıra işlər həyata keçirilir.

Bununla yanaşı AMEA nəzdində ölkədə fəaliyyət göstərən nazirlik və onların tərkibində olan təşkilatlar ilə əməkdaşlıq innovasiya texnologiyaları üzrə təklif və sorğularının öyrənilməsi çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. AMEA dünyanın bir sıra ölkələrindən innovasiya və informasiya mübadiləsi üzrə əməkdaşlıq haqqında müqavilələr bağlanmışdır. Xüsusilə də ölkəmizdə milli innovasiya sistemi konsepsiyasının inkişafı və innovasiyalı proseslərin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi baxımından. bir sıra layihələr hazırlamışdır.

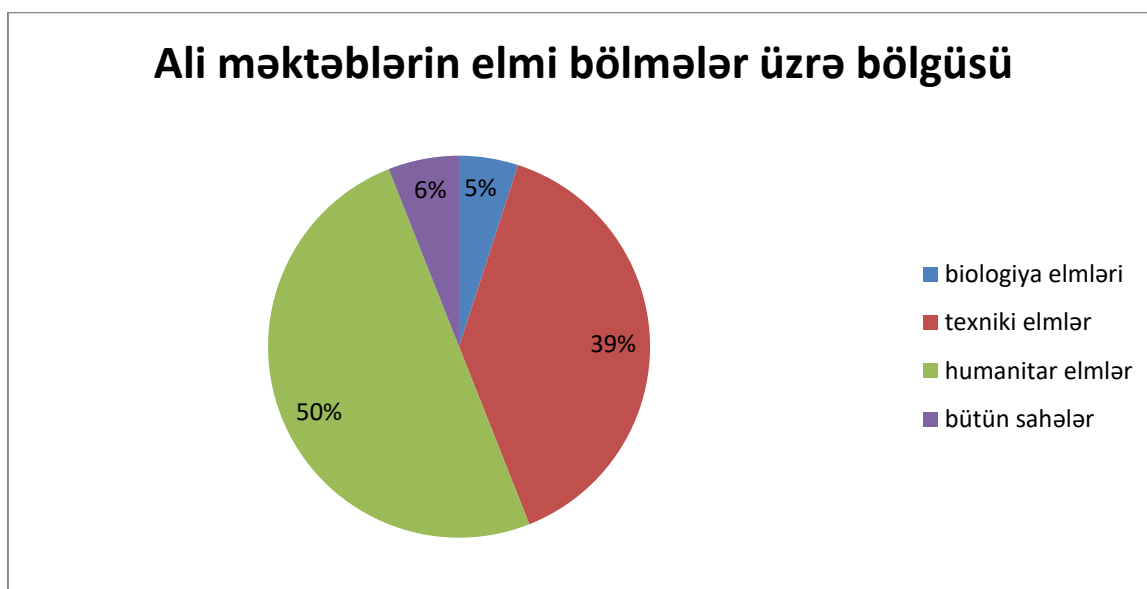
Elm müəssisələrinin elmi bölmələr üzrə paylanmasına nəzər salaq. (13, 59)

Diqramma əsasən qeyd edə bilərik ki, texniki elmlər və biologiya istiqamətləri, elmi istiqamətlər arasında üstünlük təşkil edir. Ölkəmizdə təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi və müasir elmi texniki nailiyyətlərin əldə edilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı ilə “2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə dövlət proqramı qəbul edilmişdir. Bu proqramda ölkəmizdə elmi tədqiqatların aparılması, eləcə də təhsil, elm və innovasiya sahəsində koordinasiyanın yaradılması kimi məsələlər, eləcə də təhsil sisteminin beynəlxalq standartlar baxımından qurulması kimi məsələlər öz əksini tapmışdır. Xüsusilə də müasir dövrdə tətbiqi xarakterli tədqiqatların aparılmasına meyl və marağın artması müşahidə edilir. Elmi texniki nailiyyətlərin yayılması, elmi nəticələrin istehsalda tətbiq edilməsi, eləcə də ixtiraçılıq, patent lisenziya, fəaliyyəti müxtəlif məqalələrin, dərsliklərin, vəsaitlərin nəşri sahəsində çox ciddi dəyişikliklər müşahidə edilir.

Buna müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikası Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən, ali məktəblərin elmi bölmələr üzrə paylanmasına nəzər salaq.

Diqram 3.2. Ali məktəblərinin elmi bölmələr üzrə paylanması (13, 56)

Hüseynova Arzu “Azərbaycanda innovasiya potensialının idarəedilməsi mexanizminin təkmilləşdirilməsi”, iq.el.üz.al.də.al.üç.tə.ed.dis, səh 161

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Tədqiqat işinin müxtəlif bölmələrində innovasiya proseslərinin idarə edilməsi, innovasiya fəaliyyəti və onun tənzimlənməsi ilə bağlı məsələlər təhlil edilmiş, ümumiləşdirilmiş nəticələr əldə edilmişdir.

Belə ki, müasir dövrdə hər bir dövlətin qlobal əsasda inkişafının təmin edilməsində, innovasiyalar çox mühüm rol oynayır. İnnovasiya proseslərinin idarə edilməsi və innovasiya sisteminin yaradılması, onun strukturunun təkmilləşdirilməsi milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin təmin edilməsində, iqtisadi tarazlığın əldə edilməsində zəruri əhəmiyyət kəsb edir. Ölkəmizdə müxtəlif iqtisadi sahələr üzrə fəaliyyət göstərən strukturların modernləşməsi və rəqabət qabiliyyəti, ən son texnika və texnologiyaların tətbiqinə və nailiyyətinə əsaslanmalıdır. İnnovasiyalı iqtisadi inkişaf modelinə keçid etməklə və ən son texnoloji avadanlıqlardan istifadə etməklə resurs qənaətliliyi, istehsalın effektivliyi, daxili və dünya bazarında rəqabət qabiliyyətli məhsul buraxılışına nail olmaq olar.

Yeni innovasiya yönümlü iqtisadi inkişaf modelinə keçid, ölkəmizin sosial iqtisadi inkişafına böyük təkan vermişdir. Bu proses isə öz növbəsində milli innovasiya sisteminin inkişafına şərait yaratmaqla yanaşı onun fəaliyyəti üçün lazım olan hüquqi və inzibati zəmin yaratmışdır. Bu proses yalnız ölkəmiz eyni innovasiyalı iqtisadi inkişaf modelinə keçid və ümumilikdə innovasiya prosesinin aktivləşməsində ölkədə fəaliyyət göstərən müəssisə və təşkilatların daima innovativ yeniliklər tətbiq edərək öz fəaliyyətlərini davam etdirməsində çox mühüm rol oynamışdır.

Bu isə özü ilə birlikdə müəssisə və təşkilatların fəaliyyətində bütün sferaları üzrə elmi texniki tərəqqinin yeniliklərindən istifadə edərək informasiya texnologiyalarının tətbiqini daha da intensivləşdirmişdir.

Ölkəmizdə milli innovasiya sisteminin formalaşdırılması və innovasiya fəaliyyətinin dövlət tərəfindən tənzimlənməsi respublikada istehsal bazasının genişlənməsinə və innovasiya fəaliyyətinin stimullaşdırılması vasitəsilə investisiyanın cəlb edilməsi kimi məsələlərin həll edilməsinə şərait yaradır. Dövlət elm və innovasiya fəaliyyəti üçün şərait yaradaraq, həm də öz iqtisadi siyasətinin əsas məqsəd və prinsiplərini formalaşdırır. İnnovasiya proseslərinin tənzimlənməsi və idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi, resurslara qənaət edən texnoloji avadanlıqların istifadəsi hesabına istehsalın material xərclərinin də aşağı düşməsinə səbəb olur.

İnnovasiya fəaliyyəti ilə iqtisadi artım qarşılıqlı əlaqəsi müasir dövrdə yeni informasiya kommunikasiya texnologiyalarının tətbiq edilərək, əmək məhsuldarlığının və iqtisadiyyatın ümumi səmərəliliyin yüksəldilməsinə müsbət təsir göstərir. Bununla yanaşı milli innovasiya sisteminin formalaşdırılması və konsepsiyası yeni texnologiyaların tətbiq edilməsi ilə birgə iqtisadiyyatın institusional elementlərinin hazırlanması və tətbiq edilməsində mühüm rol oynayır. Hal-hazırda digər sferalarda olduğu kimi elmi tədqiqat sferasında inkişaf meyllərinə baxmayaraq, bu sektor üzrə innovasiya inkişafının təmin etmək baxımından bir sıra problemlər mövcuddur. Bunlara misal olaraq, elmi istehsal sahələri arasında qarşılıqlı əlaqənin zəif olması, maliyyə çatışmazlığının mövcud olması, eləcə də elmi tədqiqat sferasının idarə edilməsinin tam təkmil olmamasını göstərə bilərik.

Tədqiqat işinin müxtəlif bölmələrində təsvir edilən və əldə edilmiş nəticələrə uyğun olaraq irəli sürülmüş təkliflər aşağıdakılardan ibarətdir ;

- Ölkəmizdə həyata keçirilən müxtəlif innovasiya layihələri üzrə elmi texniki potensialdan nailiyyətlərin maliyyələşdirilməsi və kommersiyalaşması ilə bağlı problemlərin aradan qaldırılması innovasiyalı iqtisadi inkişafa müsbət təsir göstərə bilər.

- İnnovasiya proseslərinin idarə edilməsi və inkişafında, sahələrarası əlaqələrin optimallaşdırılmasında beynəlxalq təcrübədən istifadə etməklə sənaye parklarının, regional innovasiya mərkəzlərinin və milli texnoparkların yaradılması innovasiya fəaliyyətinin inkişafı üzrə dinamizmi artırır ;
- Elm tutumlu sahələrin inkişaf etdirilməsi biotexnologiya, nanotexnologiya mikroelektronika kimi sahələr üzrə yüksəkixtisaslı kadrların hazırlanmasında mühüm rol oynaya bilər ;
- Elmi texniki sahədə yeni bilik və texnologiyaların mübadiləsi və eləcə də xarici ölkələrin təcrübəsindən istifadə edərək ölkəmizdə innovasiya inkişafı strategiyalarının tətbiqi elmi və texnoloji inkişafda əhəmiyyətli rol oynaya bilər.
- Elmi texniki tərəqqinin nailiyyətlərindən istifadə etməklə yeni məhsulların işlənilib hazırlanması üzrə mərkəzlərin yaradılması və innovasiya fəaliyyəti ilə məşğul olan istehsalın müxtəlif bölmələrində innovasiya fəaliyyətini stimullaşdıran xüsusi fondların yaradılması milli innovasiya sisteminin formalaşması və inkişafı baxımından zəruri hesab edilir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Atakişiyev M., Süleymanov Q. “İnnovasiya menecmenti” Bakı 2004
2. Aslanzadə İ.A “İnnovasiyanın idarə edilməsi”, Bakı, 1997
3. A.H.Tağıyev İnnovasiya Bakı —Təknurll Nəşriyyatı- 2012
4. 1.Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış inkişaf konsepsiyası. Bakı. 29 dekabr 2012-ci il
5. Azərbaycan Respublikasında 2009 — 2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiya»nın və «Azərbaycan Respublikasında 2009 — 2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiyanın həyata keçirilməsi ilə bağlı Dövlət Proqramı».Bakı.4may 2009
6. Azərbaycan Statistik göstəricilər, Statistik məcmuə, 2016
7. Əzizova G. Dövlətin investisiya-innovasiya siyasəti. Bakı : —İqtisad Universitetiill nəşriyyatı, 2012
8. Əliyev T.N “İnnovasiyanın təşkili və idarəedilməsi prosesi” Bakı, 2011
9. Əliyev Ə.Q, Şahverdiyeva R.O “İnnovasiya strukturlarının fəaliyyət səmərəliliyinin kompleks qiymətləndirilməsinin elmi metodoloji əsasları, Bakı, 2011
- 10.İmanov Q.C, Həsənli Y.H “Azərbaycanın sosial iqtisadi inkişafının modelləri”, Bakı, 2001
- 11.Hüseynova A.D “Azərbaycanda innovasiya potensialının təhlili “, Bakı, 2013
- 12.Qasımov F.H, Nəcəfov Z.M “innovasiyalar: yaranması, yayılması və inkişaf perspektivləri”, Bakı, 2009
- 13.Qasımov F.H “Azərbaycanda dövlət innovasiya siyasəti”, Bakı, 2010
- 14.Qasımov F.H. “Azərbaycanda innovasiyanın vəziyyəti və onun inkişaf perspektivləri”, Bakı, 2009
- 15.Nəcəfoz Z.M “Azərbaycan Respublikasında milli innovasiya sisteminin formalaşması və inkişafı , Bakı, 2011

- 16.Səfərov R “innovasiyanın səmərəliliyinin müəyyən edilməsində istifadə edilən metodikaların təhlili “, Bakı, 2011
- 17.Səfərov R. “Azərbaycanda yeni texnologiyaların tətbiqi sahəsində innovasiya fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi mexanizmləri” Bakı 2007
- 18.Şükürov N.S “İnnovasiya prosesinin reallaşmasında dövlət siyasəti”, Bakı, 2007
- 19.Şükürov N.S “Milli innovasiya sisteminin formalaşmasının bəzi məsələləri” , Bakı, 2008
- 20.Гончаренко Л.П. «Иновационная политика» Учебник/М.:КНОРУС, 2009
- 21.вдокимова Т.Г. и др. «Иновационный менеджмент» Москва 2005
- 22.Барыновой А.В. и др. «Иновации» (учебное пособие) Москва 2007
- 23.осовкин В.М., Раковская-Самойлова А.Х. «Меры Европейской инновационной политики и идентификация лучших инновационной политики». Бизнесинформ № 3-4, 2005.
- 24.. Янсен Ф. Эпоха инноваций. Пер. с англ.-М.: Инфра-М-М, 2002
- 25.<https://www.president.az/>
- 26.<http://anl.az/new/>
- 27.<https://www.wikipedia.org/>
- 28.<https://www.stat.gov.az/>

РЕЗЮМЕ

а современном этапе развития процессов на международной арене, ее серьезное влияние на Азербайджан. Это, безусловно, влияет на социально-экономическое развитие общества, демократизации, социальных и управленческих процессов отражает улучшение. Среди ключевых факторов, влияющих на развитие научно-технического прогресса и инноваций конкретными факторами важности. Таким образом, инновация и научно-технический прогресс, социально-экономических процессов человечества, путем определения ключевых тенденций роста выступают в качестве движущей силы. Устойчивое социально-экономический рост страны в развитии нынешних и будущих инноваций в сфере предоставления и управления инновационными процессами и непрерывного совершенствования организации тесно связана с современными требованиями. Таким образом, общественность, Принимая во внимание все эти факторы, упомянутые, например, необходимость развития инновационной деятельности в Азербайджанской Республике на основе устойчивой основе в целях реализации ряда мер реализуются. В наше время, новые технологии, экономическая активность будет реагировать на быстро меняющийся спрос прийти в соответствие с международными стандартами, разработка новых продуктов, новых технологий, дополнительно повышает роль инновационного развития. В течение последних нескольких лет. Инновационный подход программы в различных сферах, в связи с формированием благоприятной среды для шагов были приняты очень серьезно. На основе всех этих факторов, можно отметить, отметить, что исследовательская работа считается очень важным.

RESUME

At the present stage of development processes in the international arena, its serious impact on Azerbaijan. It definitely affects the socio-economic development of society, democratization, social and management processes reflects improving. Among the key factor affecting the development of scientific and technological progress and innovation is of particular importance factors. Thus, the innovation and scientific and technological progress of mankind's social and economic processes by identifying key growth trends acts as a driving force. Sustainable socio-economic growth of the country in the development of present and future innovation in the provision and management of innovation processes and continuous improvement of the organization is closely connected with the modern requirements. So, the public, the results of innovation activities and innovative processes of economic and social life of the country's future development direction, which uses its intentions, as well as to identify intellectual capacity, management system, the establishment of an innovative and competitive economy, to ensure a positive impact on knowledge-intensive production. Taking into account all these factors mentioned, such as the need for the development of innovative activity in the Republic of Azerbaijan on the basis of a sustainable manner in order to implement a number of measures are being implemented. In modern times, new technologies, economic activity will respond to rapidly changing demand come in line with international standards, development of new products, new technologies, further increases the role of innovative development. In the last few years. The program's innovative approach in various spheres in connection with the formation of a favorable environment for steps have been taken very seriously. Based on all these factors, we can note mentioned that the research work is considered very important.

REFERAT

Müasir dövrdə beynəlxalq aləmdə gedən iqtisadi inkişaf prosesləri, Azərbaycana da öz ciddi təsirini göstərir. Belə təsir birmənalı olaraq özünü sosial-iqtisadi inkişaf, cəmiyyətin demokratikləşməsi, ictimai və idarə proseslərinin təkmilləşməsində əks etdirir. İnkişaf prosesləri arasında əsas təsir amili kimi, elmi texniki tərəqqi innovasiya amilləri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, məhz innovasiya və elmi texniki tərəqqiyə bəşəriyyətin, cəmiyyətin, sosial-iqtisadi proseslərin əsas inkişaf meyillərini müəyyən etməklə aparıcı qüvvə kimi çıxış edir. Ölkəmizin müasir və perspektiv inkişafında davamlı sosial iqtisadi yüksəlişin təmin edilməsində innovasiya fəaliyyəti və innovasiya proseslərinin idarə edilməsinin müasir tələblərə uyğun təşkili və mütəmadi təkmilləşdirilməsi ilə sıx əlaqədardır. Belə ki, ictimai, iqtisadi və sosial həyatda innovasiya fəaliyyəti və innovativ proseslərin nəticələrindən, niyyətlərindən istifadə edən ölkənin perspektiv inkişaf istiqamətlərinin müəyyən edilməsinə, eləcə də intellektual potensialın üzə çıxarılmasına, idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsinə, innovasiyalı iqtisadiyyatın qurulması və rəqabət qabiliyyətli, elmtutumlu məhsul istehsalının təmin edilməsinə öz müsbət təsirini göstərir.

İnnovasiya sistemə, sadəcə olaraq iqtisadiyyatın tam tərkib hissəsi kimi çıxış edən müxtəlif tədqiqat müəssisələrindən innovasiya fəaliyyətinin xüsusiyyətlərinin tədqiq edilməsi deyil, məlumat istehsalı və bölüşdürülməsi ilə əlaqədar məsələləri öz aralarında həll edən hökumət və onlarla qarşılıqlı təsirinə əsaslanan kiçik strukturların fəaliyyətini də aid edə bilərik.

İnnovasiya sistemini innovasiya fəaliyyətinin tətbiqinə kömək məqsədilə iqtisadiyyatı tam yönləndirən informasiya istehsal edən və paylayan bir sistem kimi dəyərləndirə bilərik. Gracelli innovasiya sistemini bu formada şərh etmişdir. O, qeyd etmişdir ki, bu sistemin əsas məqsədi, ümumilikdə iqtisadi inkişafı üçün informasiyanın istehsal edilməsi və yayılmasından ibarətdir. Bu sistem hər bir ölkədə fəaliyyət göstərən müəssisə və təşkilatları, innovasiya fəaliyyətində zəruri olan texnoloji yenilik və dəyişiklikləri həmçinin global

rəqabətin artması istiqamətində lazım olan dəstəyi təmin edir. İnnovasiya sisteminin fəaliyyəti isə hər bir ölkədə müxtəlif tədqiqat institutları, texnologiya transferi agentlikləri, dövlət qurumları, müəssisə və təşkilatlar ,müxtəlif sənaye qrupları üzərində inşa edilir. Buna müvafiq olaraq da hər bir ölkədə ticarət və istehsalda ixtisaslaşma üzrə innovasiya sistemlərinin xüsusiyyətləri də fərqlidir.

Dövlətin iqtisadi siyasətində innovasiya fəaliyyətinin əsas roluna, iqtisadi və siyasi vəziyyətə uyğun istiqamətdə qanunvericilik aktlarının qəbul edilməsi vasitəsilə bu fəaliyyətin tənzimlənməsi ilə əlaqədar həyata keçirilən tədbirləri aid edə bilərik. İnnovasiya fəaliyyəti ilə əlaqədar dövlət tərəfindən qəbul edilən aktlardan idarəetmə subyektləri , obyektləri və eləcə də qanunvericilik, innovasiyanın və elmi texniki fəaliyyətin əsas tənzimləyicisi hesab edilir.

Müasir dövrdə bu fəaliyyətin dövlət tərəfindən tənzimlənməsinin normativ hüquqi formada işlənilib hazırlanması da dövlətin iqtisadi siyasətində innovasiya fəaliyyətinin nə qədər mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyinin əsas göstəricisi kimi çıxış edir. Xüsusilə son illər ərzində dövlət tərəfindən həyata keçirilən uğurlu islahatlar, bu istiqamətdə yaxşı təsir göstərmişdir. Ölkə prezidenti tərəfindən elmi inkişafına dair çoxsaylı qərarların qəbul edilməsi, dövlətin iqtisadi fəaliyyətində innovasiya yönümlü inkişafı üçün stimullaşdırıcı xarakter kəsb etməyə başlamışdır.

İnnovasiya sistemin yavaşmasına aid fərziyyələrdən biri də firma və təşkilatlar arasındakı fəaliyyətin qarşılıqlı təsir və münasibətlər üzərində qurulmasıdır. Belə ki, bu yanaşmadan Avropa İttifaqı, İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, Sənaye İnkişaf Təşkilatı nəznində fəaliyyət göstərən qurumlar istifadə edirlər

İqtisadi inkişafının yeni bir istiqaməti kimi milli innovasiya anlayışı 1990-cı illərin ortalarında formalaşmışdır. Bununla yanaşı, milli innovasiya modeli və milli innovasiya sistemi kimi terminlərin də çoxsaylı izahı mövcuddur. Buna müvafiq olaraq qeyd edə bilərik ki, məhz milli innovasiya sisteminin Qərb iqtisadçılarının bir qrupu tərəfindən daha çox 80-90-cı illərdə tədqiq edilmişdir. Bu tədqiqatlar

nəticəsində milli innovasiya sistemi konsepsiyasının və müasir innovasiyanın inkişaf nəzəriyyəsinin əsası qoyulmuş və buna müvafiq olaraq, metodoloji prinsiplər işlənib hazırlanmışdır. Bu anlayış ilk dəfə 1987-ci ildə Krisom Friman tərəfindən istifadə edilmişdir. O milli innovasiya sistemi anlayışı altında innovasiya sisteminin əsas xüsusiyyətlərini tədqiq etmişdir. Bununla yanaşı, bu sahə üzrə tədqiqatlara həsr olunmuş ilk elmi əsaslı material B.Lundvallın “Milli innovasiya kitabı” hesab edilir. Bu anlayış innovasiya prosesində və innovasiya fəaliyyətindəki vacib xüsusiyyətlərini əks etdirərək, innovasiya prosesin müasir izahını təzahür edir. Başqa sözlə, milli innovasiya sistemi hər bir dövlətin bir sıra xüsusiyyətlərinin və ümumi prinsiplərinə uyğunlaşması kimi başa düşülür. Bu termini isə hər bir dövlətin sərhədləri çərçivəsində innovasiya sisteminin xüsusiyyətlərinin təzahürü və innovasiyanın stimullaşdırılmasını istiqamətlənən dövlət siyasətini özündə əks etdirir. Bu anlayışın izahına aid bir sıra fərqli yanaşmalar mövcuddur. İzahlardan biri isə İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının sənədlərində görmək olar. Bu sənədlərdə milli innovasiya anlayışına xüsusilə özəl və dövlət sektorlarına aid olan və bir -birilə qarşılıqlı fəaliyyət çərçivəsində yeni texnologiyanın inkişafına şərait yaradan institutların məcmusu kimi baxılmışdır.

N.A.İvanov isə milli innovasiya sistemini, hər bir ölkənin sərhədləri daxilində texnologiyaların və elmi biliklərin kommersiya satış olan təşkilatlarının məcmu fəaliyyəti kimi yanaşmışdır. Bununla yanaşı, milli innovasiya sistemi, innovasiya proseslərini təşkil edən müxtəlif hüquqi, maliyyə, sosial xarakterli institutların kompleksi kimi çıxış edir.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqat işinin obyektini ümumilikdə innovasiya fəaliyyətinin təşkili mexanizmi və ya tətbiqi ilə əlaqədar ölkədə fəaliyyət göstərən müxtəlif strukturlar, predmetini isə innovasiya fəaliyyətinin formalaşması, tənzimlənməsi və innovasiyalı proseslərin idarə edilməsi üzrə inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi və innovasiya proseslərinin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi yolları təşkil edir.

Tədqiqatın nəzəri-metodoloji əsası.Tədqiqat işinin nəzəri metodoloji əsasını innovasiya proseslərinin idarə edilməsi üzrə Azərbaycan Respublikasında innovasiya fəaliyyətinin təşkili və tənzimlənməsinə istiqamətlənmiş hüquqi normativ sənədlər metodoloji əsaslar müxtəlif elmi tədqiqat işləri, qərarlar, proqramlar, innovasiya fəaliyyəti ilə bağlı müxtəlif klassik, neoklassik keynsçi monetar və digər məktəblərinin elmi tədqiqatları və bir sıra beynəlxalq təşkilatların innovasiya mexanizmi modelini metodikasını təşkil edir. .Dissertasiya işinin tədqiq edilməsi zamanı ümumiləşdirmə, statistik təhlil, müqayisə , analiz və bir sıra metodlardan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın informasiya mənbəyi. Mövzuya uyğun olaraq müxtəlif ədəbiyyatlardan (rus, türk) , statistik göstəricilərdən, , internet saytlarından və digər vəsaitlərdən istifadə edilmişdir.